БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыдан үдезилеттиптен

ШЫЫН

1992 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 13 ЧЕТВЕРГ № 87 (8855). Өртээ 2 мөн

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КИЖИЗИДИЛГЕЗИ

Бистиң чурттуң хөй национал улустарының өндүр үүгүт байырлалы — ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылы хүннер эрткен тудум-на чоокшулап кел чоруур. Ол кайгамчык юбилейге утпуштур чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы кадурлуушкунун башкарбышаан, партия организациялары чер-черге пропагандисчи болгаш агитас-массалыг ажылды чүткүлдүг калбартып турар.

Улуг юбилейге кужениишкинниг белеткелдиң үезинде партия организацияларының чорудуп турар хөй талалыг дээштиг идей-политиктиг ажылы улустарның найыралын болгаш ажы-дүүмалышкы чоруун улам быжыглаарынче, ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин күштелдиреринче угланган. Бо талазы-биле чорудар ажылдың эң чугула угланыышкыннарын «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан. Ында мынча дээн: «Интернационалчы кижизидилге болза бүгү партия, совет, ажылагый, культура болгаш хөй-ниити организацияларының, төп-те-даа, чер-черде-даа бистиң бүгү кадларывыстың, республика, край, область бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге кол сорулгаларының бирээзи болуур». Оон-биле кады бо ажылга ажылчын аңгының, ССРЭ-ниң бүгү республикаларының ажылчы чоннарының революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын бүгү тала-биле ажыглаары, улустарның найыралын, социалистиг нацияларның чечектелиишкининиң болгаш чоокшулажыышкынының чорудулгаларын быжыглаары совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү талаларында — экономикага болгаш политикага, идеологияга, моральга, культурага болгаш амыдырал хандырылгага чаагай салдарны чедирер деп чүвени көргүзер херек дээрзин ол-ла документиде чугулалап айыткан.

Бистиң чуртта кайы-даа республиканың, крайның азы областың, национал округтуң ажыл-ажыдыралы нацияларның болгаш улус чоннарның найыралының болгаш ажы-дүүмалышкы чоруунуң, чаңгыс эвиниң үлегер-чижээн бүзүрелдиилде бадыткап турар. Чурттуң өске бүгү черлеринде ышкаш, бистиң төрээн Тывавыстың экономиказы болгаш культуразы Советтер чуртунуң хөй нацияларының болгаш улус чоннарының эгээртиннес дузаламчызы-биле ыяка хуусаада дүрген чечектелип, сайзыраан. Амгы үеде оон хоорайларында, суурларында болгаш көдээ черлеринде бежен ажыг нацияларның төлээлекчилери чаңгыс аай найыралдыг өг-бүледе чурттап, ажылдап турар дээрзин сеткил ханыышкыны-биле чугаалаар ужурлуг бис. Оларны Төрээн чуртка ынанчыл, оон улам ыңайгы чечектелиишкини дээш чогаадыкчы, тургузукчу күш-ажыл төрелдештирип, чоокшулаштырып турар. Олар бүгүн ниити сорулганы — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш чаңгыс аай күзел, чүткүл-биле ажылдап турарлар.

Республиканың чер-черде партия организациялары идей-политиктиг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин болгаш аргаларын билдилии-биле ажыглавышаан, сөлгү чылдарда ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезиниң айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирген. Чижээ, СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому эрткен чылын интернационалчы кижизидилгени улам ыңай күштелдиреринің дугайында айтырыгны бодунуң пленумунга чугаалашкан. Ол чорук районга болгаш ылаңгыя ында 51 хире нацияларның төлээлекчилери чаңгыс аай найыралдыг өг-бүледе ажылдап, чурттап турар интернационалчы аныяк хоорай — Ак-Довуракка бо чугула ажыл-херекти экижиделинге улуг үжүр-дузалыг болган.

ССРЭ-ниң тургустунганының чартык чүс чыл юбилейинге утпуштур СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң болгаш партия райкомнарының ажылдап кылган бүгү талалыг хемчегларинде интернационалчы кижизидилгениң айтырыглары база улуг черни эзлээн. Амгы үеде партия организациялары ону боттандырарының хемчеглерин ап турар. Чамдык черлерде интернационалчы кижизидилгениң лекторийлерин ажыткан, улустарның найыралынга турасказатнан кежээлерни эрттирип турар. Чижээ, Сарыг-Сепке, Шагаан-Арыгга, Самагалдайга болгаш өске-даа черлерге «Бузулбас эвилел» деп девис-биле кежээлерни солун, утка-шынарлыг организастап эрттиргилээн. Эвилелдешкен республикаларның амыдыралында турасказатнан кино фестивальды Кызылга чоруткан, Бии-Хемде кино лекторийни ажыткан. Кызыл хоорайның, Бии-Хемниң, Барыын-Хемчиктиң клубтарында, библиотекаларында улустарның найыралынга, ажы-дүүмалышкы чоруунга холбаштырган кино лекторийлерни, ном делгелгелерин организастап турар.

Ындыг болза-даа чамдык партия организацияларында идейлиг кижизидилге ажылдың деңнели ооскак, ону чоннуң чурттап турар черинің аайы-биле доктаамал эвес чорудуп турар таварылгалар бар. Таңдының, Чөөн-Хемчиктиң, Бай-Тайганың чурттакчылыг чамдык черлеринде политиссалыг ажылдың ооскак тургустунганының дугайында чагаалар редакцияга иэзэп турар. Ол ышкаш чамдык партия организацияларының талазындан ажылчы чоннарның, ылаңгыя ажыктарының интернационалчы кижизидилгезинче кичээнгейи аммаа ооскак.

Бүгү ажылчы чоннарны моон соңгаар-даа социалистиг интернационализмниң ёзузунга могаг чок кижизидер, кандыг-даа хевирлер-биле илереп келир болза, национализмниң болгаш шовинизмниң, национал кызыгаарланчак болгаш дужун хараар чоруктуң илерээшкиннеринге эптеш чок болурунуң ёзузунга, бүгү нацияларны, улус чоннарны ханызы-биле хүндүлеп көөрүнүң ёзузунга ажыл-ишчи бүрүзүн кижизидери эргежок чугула дээрзин бистиң партиявыс өөредип турар. Ынчангаш чугула бо ажыл-херекке партия организациялары идеологтуг ажылдың бүгү чепсектерин, аргаларын болгаш хевирлерин билдилии-биле ажыглаар херек. Оларга лекторийлер, теоретиктиг конференциялар, номчулгалар, делгелгелер, уран чүүлдүң, киноларның фестивальдары, декадалары болгаш көргүзүглери, янзы-бүрү спартакиадалар, парлалга болгаш радио, телевидение дээш өске-даа хөй чүүлдер хамааржыр апаар.

Ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезинге хамаарыштыр партия организациялары агитколлективтериниң, лекторлар болгаш илеткелчилер бөлүктериниң, культура чырыдыышкын албан черлериниң ажылын улам идепкейжидери эргежок чугула. Пропагандистер, агитаторлар болгаш илеткелчилер, политинформаторлар болгаш культураның ажылдакчылары оларга даандырган бо ажыл-херекти бедик харыысалга-биле медереп билбишаан, бистиң чедишкиннеривистиң дугайын, ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң дугайын ажылчы чоннарга хандыр тайылбырлаар хүлээлгелиглер.

Ажылчы чоннарны интернационализмниң, совет патриотизмниң ёзузунга кижизидери — бүгү партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниити органнарының бир эң чугула сорулгазы болуур. Ынчангаш олар пролетарлы интернационализмниң идеяларын, улустарның бузулбас найыралының, ажы-дүүмалышкы чоруунуң дугайын доктаамал пропагандалап, тайылбырлаарын боттарының идей-политиктиг ажылының төвүнге тургузар ужурлуглар.

Ажыл калбарган

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары хүн келген тудум-на часкы хову ажылдарын калбартып турар. Бо хүнге чедир районда 1300 гектар черниң шыгы базыртынган. Илииртээшкинни «Барлык», «Шекпээр» совхозтар эки организастаан. Барлыкчылар 800 га черниң шыгын базырып, өскелерни мурнай берген.

Часкы хову ажылдарын эки шынарлыг чорудар дээш чарыш баштайгы хүннерден эгелээш, механизаторларның ортузунда калбарган. «Шекпээр» совхозтуң тракторизи Куулар Уваш-оол хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мактадып турар.

Районнуң колхоз болгаш совхозтары часкы суггарылгаже кичээнгейни салган. Ында 54 кижи хаара туттунган. Олар баштайгы хүннерде 205 гектар черни суггарган.

* * *

ТЭЭЛИ. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу бо чылын 500 гектарның шыгын базырар турган, 250 га чедире берген. Илииртээшкинде херээжен механизатор Хертек Сесеңмаа биле Күжүгет Маадыр эки ажылдап, онаалганы чоокку хүннерде доозар сорулганы салган.

Колхозтуң суггарыкчылары Базарак бугазын суг бадыларынга белеткеп алган. Суг бадары-биле часкы суггарылганы эгелээр.

* * *

ЧАДААНА. Тоску беш чылдың ийиги чылында чаагай дүжүттү өстүрүп алыр хүлээлгезин күүседири-биле Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң тараажылары болгаш механизаторлары часкы тарылга ажылын чорударынга багай эвес белеткенген.

Бо хүннерде беш агрегат шык базырыышкынын чорудуп турар. Олар 1056 га черни илииртээн. Трактористер Монгуш Чылбак-оол, Монгуш Ортун-оол, Алексей Лүндүп олар нормазын ажыр күүседип, мактадып турар.

Совхозтуң 3 механизатору Чинге-Оргада часкы чер аңдарылгазынче эгелеп кирген.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң шөлдеринче 9 агрегат шык базырып үнүпкен. Баштайгы хүннерде 500 ажыг гектар черни илииртээн.

М. СЕВЕН.

ШАГААН-АРЫГ. Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының ажыл-ишчилери часкы тарылгага киржир 15 тракторну, 14 андазыны, 9 сеялканы, 160 илиирни эки шынарлыг өскелер алган. Хову турлаа тараажылар болгаш механизаторлар ажыллаарынга, чурттаарынга таарымчалыг кылдынган. Кескү агитация-биле эки дериттинген.

Үш агрегат шык базырыышкынынче кирген. 550 га черни механизаторлар илииртээн.

Тараа шөлүнүң суггарылгазын болгаш чемишчидилгезин ажыл-ишчилер чугулага көрүп турар. 10 суггатчыны тургускан, олар Кара-Туруг бугазын сеттеп киришкен. Тарылга шөлүнде 300 тонна өдекти сөөртүп чедирген.

Д. ШЫНАРАП.

Илииртеп эгелээн

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң Хараганыг-Ховуда № 1 хову бригадазында Сат Эрес-оолдуң, Донгак Беглинин болгаш Монгуш Даш-оолдуң агрегаттары шык базырыышкынын эгелээн. Бо хүнге чедир олар 200 ажыг га черниң шыгын базырган.

Колхозтуң Сесегеде № 2 хову бригадазында 3 агрегат база илииртээшкинде ажылдап турар.

Ол ышкаш СЭКП-ниң XXII съездинин аттыг совхозтуң Бора-Хөлде шык базырыышкынын массалыг эгелээн.

С. МОНГУШ.

Часкы хову ажылдары

ОҢГАР-ХОВУДА

Репортаж

КАЙНААР-ДАА көөрге карартыр аңдарып каан хову. Аажок үнүп-дүжүттүр кара хөрүүн. Ону эрткен чылдың күзүнүнде-ле аңдарып белеткээн. Ол хову чүгле кышкы үеде кылын хар-биле шугланып алган, дыштанган чүве дег, кезек када ыржым чыткан.

Ак-көк ыш дег часкы дүдүскек кырында турнугун туруткан делгем ховунуң олбо хажыыларында куу доозун дээрже өрү дүлүүштелип үнүп турганаар. Ол дээрге шык базырып, илииртээшкин кылган тракторларның чорудуп турары-дыр.

Аңдарган шөл ортузу-биле шөйүлген орук дөнчүштүп ашкан соонда, мурнуусуна аажок улуг тос-таңма наш кылдыр сагындырар, оңгар ховунуң таптыг-ла ыйгылаанда, хову турлаанның бараанны көстүп келди. Ол болза Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң № 2 бригадазының турлаа-дыр. Ам ында ажыл-иш хайныышкыныг.

Бис аңаа дүштеки чем доосту бергенде чеде бердивис. Хамык-ла трактористер шык базырып чорупкан болду. Турлаага чүгле бригадир Михаил Кулаков биле үчётчик Оюн Дыртык-оол олар артын каан-тыр.

— Ажыл-херек кайы хире чоруп-тур?—деп, олардан сонуургап айтырдывыс.

— Кидин-не түлүктей бердивис — деп, Михаил Романович харыылаан, турлаадан ырак эвесте шөйүлчек куу доозунче холу-биле айытты.— Дөө ол, көрүңер даан, тос агрегат шуужун алган чорун турлар.

Колхозтуң ол бригадазының механизаторлары тоску беш чылдың ийиги чылында беш муң ажыг гектар черге көдээ ажыл-агый культураларын чаптырар. Оон иштинде кол аш-чем культуразы — кызыл-тас 3900 га. Эрткен чылын механизаторлар гектар черден тараа культураларының 13 центнер дүжүдүн алган.

— Бо чылын оон кудуладын болбас — деп, бригадир Михаил Романович чугаалаан, кажарымаар хүлүмзүреевишаан, чанында олурган үчётчикче көрду.— Ындыг аа, Оюн Калбакович?

— Ынчанмайн канчаар— деп, Дыртык-оол бригадирни деткиди.— Бо дээрге аңаа эвес, артында-ла юбилейлиг чыл ышкажыр. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл байырлалын төлептиг белек-биле үткүүр херек.

— Ынчангаш часкы ажылдарны хынамчалыг чорудуп турарывыс бо—деп, бригадир уламчылады.— Шык базырыышкынны коючуг чугула агротехниктиг хемчег болгай. Моңа кылыр үезин эрттирип болбас. Бис хүннүң-не шөлдерниң кеверин хайгаараан турдувус. Шык базырар илииртээшкинни эгелээ-ле үш хонуп тур бис. Ону он агрегат чорудуп турар. Ам муң гектар чедире бердивис. Тракторист оолдар бо ажылды эки шынарлыг кылдыр, ыыска хуусаада доозар дээш кызымак-ла ажылдап турлар. Эртен чер доң болур. Ынчангаш артелеттинмес-тир. А кежээ оолдар мырыңай дүн дүшкүжете чедир илииртен турлар. Оон башка хоржок болгай. Үе бистиң маңаар эвес.

Механизаторларның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг бүгү-де чүүлдер ховуу турлаанда бар. Столоваада амданыг аъш-чемни белеткеп турар, чуртталга өрээлдеринде арыг орун-дөжекти салган. Чуруктарны, плакаттарны коску черлерде аскылаан. Аңаа улус шагда-ла кээп, турумнуң чурттай бергени илдеп. Турлаганың шаңында үрезин тараанны арыглаан, агаархүнге чылдары-биле чада төп каан. Ам оон хоранаатканын механизаторлар ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг бүгү-де чүүлдер ховуу турлаанда бар. Столоваада амданыг аъш-чемни белеткеп турар, чуртталга өрээлдеринде арыг орун-дөжекти салган. Чуруктарны, плакаттарны коску черлерде аскылаан. Аңаа улус шагда-ла кээп, турумнуң чурттай бергени илдеп. Турлаганың шаңында үрезин тараанны арыглаан, агаархүнге чылдары-биле чада төп каан. Ам оон хоранаатканын кылын турар.

Ында илииртээшкин-биле чергелештир, минералдыг чемишчидилгени база тускай херексел-биле шөлдерде чаптырып турар. Ону үш тускай агрегат чорудуп турар.

ЧЕР ИЛИИРТЕП турар агрегаттарга баары-биле хаптывыс. Шуужун алган сарыг-сарыг тракторлар орук кыдыы-биле бисче үткүштүр бо чоруп орлар. Бригадир Михаил Кулаков холун карбап кылырга, баштан чоралаң «ДТ-75» тура дүшкеш, моторунуң ажылдаарын оожумнадыпты. Арыында довурак сиңе берген, чолдаксымаар сыныг, мөгелер дег делгем эгиниг, хөглүг шырайлыг ер трактورнуң кабиназындан каңпагайы аажок дүже халыды.

— Бистиң мурнакчы трактورзивис Михаил Минков бо —деп, бригадир демгизи-биле бисти таныштырды.— Хоочун тракторист кижи. Хүнде 60 ганы илииртээр планын 90 га чедирип, будун чартык норманы күүседип турар. Агрегаттар эки чоруп тур бе, Мишка?

— Тура дүшпейн-дирлер— деп, тракторист харыылады.

Ол аразында база бир агрегат чедип келгеш, доктаай берди. Оон башкарыкчызы — Артур Ондар. Үшкү агрегатта —Эртине Карсыга. Эрлер могаң-турупкаң-даа болза, арыгшыраны өөрүшкүлүг, тракторлар моторунуң даажын өттүр ыыткыр чугаалажып турлар.

— Кыргаң чүвең шыдаардыр але, оол!

— Мээң бо хөлгем чаа трактورдан артык деп бил! Тулдуп сеттеп алган болгай мен. Ам чүгле чүткүдүн билир, ол-ла.

— Эр чүвеңи!

— Сээңин чаа-даа болза, чоп «чедүрүп» каан чоруурул?

— Маңы хөңүвээни ол-дур.

Таакпы тыртым безин четпээнде, күдер эрлер кадаъттарында олурупкан, делгем ховуну улам-на чыырбышаан, доозунун буруладын чоруптулар. Михаил Романович оларның соонда магадаан хевирлиг көрүп тура, чоргаар чугаалай-дыр:

— Ажылдан турда амыр эштер боор!

— Шыпан-ла амыр эрлер-дир!—деп, бис аңаа чөпшээрештивис.

Оңгар-Ховунуң кырында доозун турнугун турупкан. Ында хайныккан часкы иштиг ол кайы мыраан-на херечилеп турар.

ЧУРУКТА: шык базырын илииртеп турар агрегаттар.

К. АРАКЧАА,
«Шыныың» тускай корр.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

„Элегестиң“ ховуларында

Тараадан шөлдери Таңды-Уланың эдээзинде чаптылган «Элегес» совхозтуң механизаторлары часкы ховуу ажылдарын калбартып эгелээн. Тыванның хоочун ажыл-агыйларының бирээзи бо совхозтуң Оңгача деп черде эш А. Верпининиң удуртканы 6 дугаар бригадазы шык базырыышкынын кылып, ацгысты илииртеп турар.

Ол ышкаш Петр Грачёвтуң трактор-ховуу бригадазы шык базырыышкынын база-ла кидин-түлүк чорудуп турар. Оон кожаазында эш И. Глызинге удурткан механизаторлар базала келир күстүң бедик дүжүдүнүң үндезинин салыр дээш дүн-хүн чок, шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

Апрель 15—коммунистиг субботник

ПОЛИГРАФИСТЕРДЕ

Республика типографиязының коллективинде коммунистиг субботникке белеткелди чорудуп, апрель 15-те кылыр ажылдың планын тургускан.

Өрүдге цегинин дептерлекчилер бригадазы өөредилге номунуң үш арнын чыскаар болгаш он арынны эдип кылыр. 30 муң кезек тиражтыг өөредилге номунуң ийи арнын парлаар. Ол ышкаш боттарының камнап алган саазыныбиле «Тыванын аныяктары» солунну болгаш радио, телевидение черинин программазын парлаар.

В. Попова удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы 4300 кезек өөредилге номун дептерлээринге белеткээр болгаш хүн нормазын 130 хуу күүседирин хүлээнген. Ол хүн эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрерин шиитпирлээн.

Апрель 4-те организастаан: «Эң эки профессия дээш» конкурстуң тиилекчилери аныяктар бригадалары коммунистиг субботникке аалар болдурган чарышта киржип турар. Дептерлээр цехтин ажылчыннары номнуң он муң ажыг парлаар амазын дептерлеп сыгар болгаш 150 рубльдин планкаларын кылып үндүрер. Цинкография цеги «Тувинская правда», «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарның бүгү чуруктарын боттарының камнап алганы цинказы-биле кылыр.

Типографиязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының ол хүн кылыр ажылының түүнелиин тускай үндүрер, кылган ажылдың шынарын барымдаалап мурнакчыларны профвилел булуңунга киирер, хана солунга мактап бижиир болгаш Хүндүлел бижик-биле шаңнаар.

Баш бурунгаар санап көрү-ни-биле алырга, 300 рубльди полиграфистер беш чылдың фондузунга киирер.

М. МУРЕНКОВА,
Типографияда парторганизация секретары.

ШУПТУ БЕЛЕН

«Межегей» совхозтуң директору Виктор Николаевич Кожушко-биле бистиң корреспондентивис ужурашкаш, ол ажыл-агыйның ишчилери апрель 15-тиң коммунистиг субботнигинге канчаар белеткенин алганын чугаалаан бээрин дилээн.

— Совхозтуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботникке баш удур-ла ыяк белеткенип алган. Тус-тус салбырлар, бригадалар, фермалардан эгелээш, мырыңай кижи бүрүзүнге чедир чүү кылырын тодаратканы бис. Ынчангаш бүгү-де чүве баш удур көрдүнген. Ам чүгле эгелеп киреря арткан. Кижилерниң тура-соруу, хей-аъды-даа бедик. Ындыг болбас арга чок. Чүге дээрге бо чылын бистиң Төрээн чуртувус ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ойнуп улуг байырлалынга белеткенип турар болгай. Ынчангаш кижи-ле бүрүзү юбилейге бодуу телептиг белектиг ужуражырын орландажын турар.

— Совхозтуң ажылчыннары коммунистиг субботник хүнүнде кандыг-кандыг ажылдарны кылырыг? Ол дугайын чугаалап көрүңерем, Виктор Николаевич.

— Трактор-ховуу бригадалары ол хүн шык базырыр, илииртээшкин кылырынга ажылдаар. Чаңгыс-ла хүн 1500 ажыг гектар черниң шыгын базырары көрдүнген. Шык базырыышкыны ам безин бисте эгелей берген болгай. Орук кылырынга 60 тонна даш, довуракты сөөртүп тогер. 40 тонна үрезинни арыглаа, хораннаар, мал чеминге херелээр 10 тонна чарбаны тыртырар. 50 ажыг тонна үрезинни ховуу турлагларынга сөөртүп чедирер. Бо дээрге чүгле кол-кол ажылдар-дыр. Совхозта субботникке киришиес кижи барык-ла турбас. Суурларда бажыңы эзлериндеп эгелээш, бүгү-ле чурттакчылар суур чаагайжыдылгазынга ажылдаар. Ону көдээ Совет организастап турар.

Ынчангаш баштайгы саналашкын-биле алырга, коммунистиг субботник хүнүнде 500 ажыг кижи-хүнү ажылдаттынар. Бис кол кичээнгейни ол хүн ажылды организастыг эрттиреринче углавдыргаа бис. Кижилерге ажылды хуваап бээри, дериг-херексел-биле хандырары эргежок чугула болгай. Ынчангаш ажылдың участок бүрүзүнде харыысалгалыг тускай кижилерни тургускулаан бис.

— Коммунистиг субботник хүнүнүң түүнелиинде чеже акшаны беш чылдың фондузунче шилчидери көрдүнгенил?

— Субботникте кылын бүдүрген ажылдың материалдыг үре-түүнели улуг болуур. Чүгле ховуу ажылындан безин алырга, чаңгыс хүн 1500 га черниң шыгын базырыр илииртээр-дир. Совхозта тургускан субботник штабының санап үндүргёнин ёзугаар алырга, чаңгыс хүнүң ажылының түүнелиинде 1530 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер. Ол түү оон көвудээри чугаа чок.

Интервью

Н. В. Подгорный Турцияда

АНКАРА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ону удеп чоруур кижилер албан ёзузунуң аян-чоруун кылып, апрель 11-де Анкарада чеде берген.

Эсенбога аэродромга совет аалчыларны Турция Республиканың Президентизи Джевдет Сунай, сенат даргазы Токин Арыбурун, национал палаттың даргазы Сабит Осман Авджы, Премьер-Министр Нихат Эрим, турция чазактың кежигүннери, албанның өскедай кижилери уткаан.

Совет Эвилелиниң болгаш Турция Республиканың күрүне гимнилериниң аялгалары дыңнадып турган. Артиллерия салюду дидиттелген. Н. В. Подгорный биле Д. Сунай хүндүлел таныныының чыскаалыының баары-биле эрткен.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйныг парлалгага берген медеглелинде чугаалааны:

«Улуг совуургал-биле, найыралчы чаагай сеткил-сагыш-биле Турция Республикада база катап чедип келдивис. Президент Джевдет Сунайның чаагай сеткилдиг чалалгазын ёзугаар оон-биле болгаш өскедаа турция күрүне ажылдакчылары-биле совет-турция харылзаалардың айтырыгларының болгаш делегейниң чугула айтырыгларының дугайында санал-оналдарны шагда тургустунган чаңчылдарның ёзузунга соонгары-биле албан ёзузунуң аян-чоруун кылып чедип келген бис.

Совет Эвилели биле Турция —чоок кожалар. Эки, найыралчы харылзааларны тудары кожа күрүнелериниң алыс чүткүлү болуп турар. Бо угланыышкынга совет-турция харылзааларының хөгжүлдези чүгле бистиң улустарывыстың эрге-ажыктарынга эвес, харын база делегей тайбыгын быжыглаарының хөрээнге дүгжүп турар дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Эгелээн аян-чорук Совет Эвилелиниң болгаш Турция Республиканың аразында чаагай кожа-хелбээ чоруктуң база кады ажылдажылганын харылзааларын улам ыңай калбартырынга болгаш хогжүдериниге дузалаар дээрзинге идегелди илерсейлээри күзенчиг ийик.

Таварылганы ажыглавышаан, совет улустан болгаш бодумнуң хуумда өмүзөмден Анкараның чонунга база бүгү турция улуска байыры болгаш эң эки күзөшкиннери дамчыдары күзенчиг ийик.

Н. В. Подгорный Д. Сунайбиле кады тускайлаан резиденцияже чорупкан.

АНКАРА. (СЭТА). Апрель 11-де Н. В. Подгорный Турция Республиканың баштайгы президентизи Кемаль Ататүрктүң мавзолейниге чораан болгаш оон хоорүнге чечек салган.

Хүндүлүг көрүкчүлериниң дептеринге Н. В. Подгорныйның бижээни: «Бис чаа Турцияның үндезилекчизи Кемаль Ататүрктүң турасказатын хүндүткел-биле көрүп турар бис, совет кижилер ону Турция Республиканың шылтарангай күрүне болгаш шериг ажылдакчызы кылдыр хүндүлел-биле турасказаан чоруур».

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы болгаш ону удеп чоруур кижилер К. Ататүрктүң музейин көргеп.

Оон соонда Турция Республиканың даштыгы херектер министерствозунуң ордузунга Н. В. Подгорныйны Анкарада турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары-биле таныштырган.

Апрель 11-де Н. В. Подгорныйны Турция Республиканың Президентизи Д. Сунайга ужуражкан болгаш оларның аразында вайыралдыг беседа болган.

Апрель 11-де, кежээ Турция Республиканың Президентизи Джевдет Сунай ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга алдар болдуруп шайлалганы тургускан.

Ол шайлалгаа совет талаадан Н. В. Подгорныйны удеп чоруур кижилер, а ол ышкаш совет элчин черниң харыысалгалыг ажылдакчылары олурушкан. Турция талаадан Премьер-Министр Н. Эрим, чазак кежигүннери болгаш албанның өске-даа кижилери аңна олурушканнар.

Хүндүледдаг болгаш найыралдыг байдалга боор эрткен шайлалга үезинде Д. Сунай болгаш Н. В. Подгорный олар чүве чугаалаан.

Совет ажылдакчыларның хуралы

Апрель 11-де автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының болгаш Министрлер Чөвүлелдериниң, крайкүүскомнарның болгаш облкүүскомнарның секретарларының хөрөктер эргелекчилериниң болгаш организастыг база организастиструктор бөлүдистериниң эргелекчилериниң чөвүлел хуралы ажыттынган.

«СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлериниге дүүштүр Россия Федерациязының ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң организастамассалыг ажылын улам экижидериниң дугайында» илеткелди РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги орлакчызы А. М. Школьников кылган.

Чөвүлел хуралдың кижикчилери санал-онал берип, бо талазы-биле ажылдың дуржулгазын солчуп, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга белеткел дугайын чугаалашканнар.

Чөвүлел хуралдың ажылында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарының төп албан черлериниң болгаш министерстволарының харыысалгалыг ажылдакчылары киржип турар.

ССРЭ-НИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ

50 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

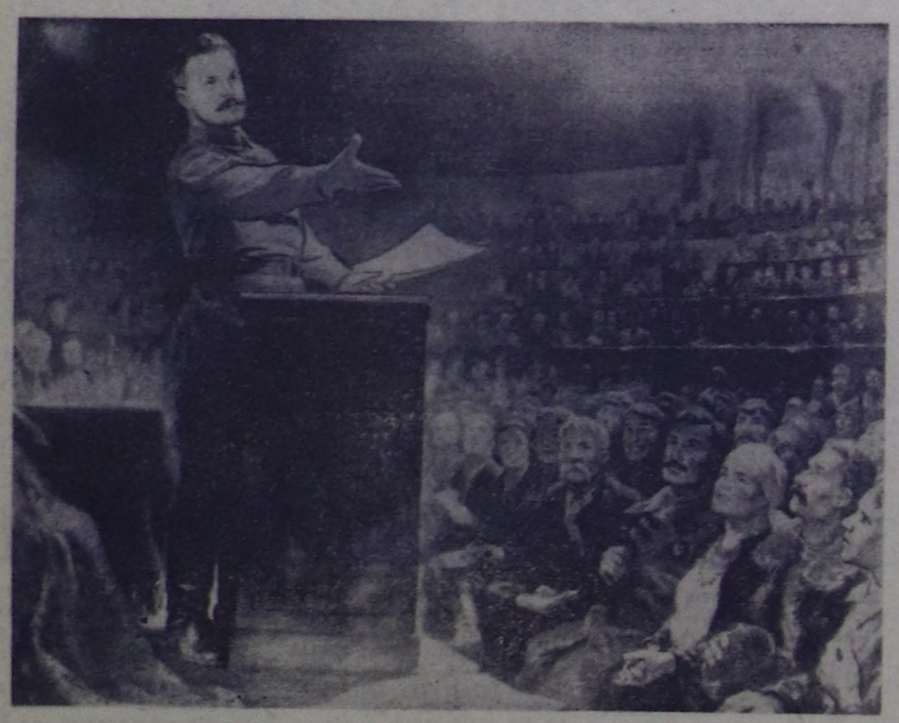

ЧУРУКТА: Советтериҥ VII Бүгү-украин съездизинге М. В. Фрунзениҥ совет республикаларны чаҥгыс аай совет күрүне кылдыр каттыштырар дугайында чүве чугаалап турганы.

(Чурукчу В. В. Щеглов, ССРЭ-ниҥ Революция Төп музейиниҥ шыгжамырындан).

(СЭТА-ныҥ фотохрониказы).

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ

А. П. ЛЯШКО,
Украин ССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ Даргазы

Донцуҥ карак четпес ховуларындан кара-ногаан Карпаттарга, хүнүнээректиг Крымдан Черниговщинага чедир Совет Украина — ССРЭ-ниҥ эвилелдешкен оҥ беш республикаларныҥ бирээзи чаттылган. Ооҥ шолу—604 муҥ хире дөрбелчин километр, девискээриниҥ талазы-биле Европаныҥ кандыг-даа чуртундан улуг. Украинаныҥ казымал байлаа эгээртинмес, ооҥ шөлдери болгаш чечектелип турар садтары үнүш-дүжүткүр, хемнери калбак болгаш терең суглуг. Ол болза күчүлүг индустрияныҥ, бедик хөгжөөн көдээ ажыл-агыйныҥ, улусчу чаагай талантыларыҥ болгаш кайгамчык ырларыҥ чуртуу. Бистиҥ республикавыс, 48 миллион украин улус улуг чаагай чедишкиннерни коммунистерниҥ ленинчи партиязыныҥ, социалистиг тургузугнуҥ, совет улустарныҥ найыралыныҥ ачызында чедип алган.

Бистиҥ чуртувустуҥ өске-даа бүгү улустарынга ышкаш, украин улуска аас-кежикче орукту Октябрьныҥ социалистиг Улуг революциязы ажыткан. Улуг Октябрьныҥ хөрээниҥ уланчылалы, социал болгаш национал дарлалды кажан-кезээде узуткаан бүгү совет улустарныҥ күзел-соруунуҥ илергейлээшкини болза 1922 чылдың декабрьда Советтериҥ бирги Бүгү-эвилел съездизинге дүрүм өзугаар бадылаттынган ажылчыннар биле тараачыннарныҥ чаҥгыс хөй национал дыг күрүнезинге совет республикаларныҥ эки тура-биле каттышканы болур.

Совет улустарныҥ күрүне эвилелин тургузарынга улуг ачы-хавыяа революциянныҥ баштыҥчызы В. И. Ленинге хамааржыр. Национал айтырыныҥ талазы-биле бүдүн өөредигни ол тургускан, эвилелдешкен совет социалистиг күрүнени тургузарыныҥ тодаргай хөрөнгө-биле алдарлыг черни эзлеп турар»—деп Партияныҥ XXIV съездизинге СЭКП ТК-ныҥ Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ныҥ Чиргине секретары Л. И. Брежнев айыткан.

Чурттуҥ бүгү күштерин болгаш курлавырларын каттыштырганы хаанныг өзу-чурумдан болгаш капитализмден улажып келген экономиктиг болгаш культуралыг хожудангай чорукту төөгүлүг кыска хуусаада узуткаар, чуртту индустриализастаарын болгаш даргай оруктарын айытпышаан, Коммунистиг партияныҥ национал политиказыныҥ эртемниг принциптерин ажылдап кылган. ССР Эвилелин тургузарыныҥ ленинчи идеязын ажылчын аҥы, күш-ажылчы тараачын чон, чуртуҥ мурнаҥы интеллигенциязы изии-биле деткээн болгаш ёзулуг бүгү улусуу каттыжыышкынныҥ шимчээшкининче шилчип кирген. Өске улустар-биле кады акы-дуҥмалышкы эвилелче сырый каттыжарынче чайгылыш чок тура-соруун Совет Украинаныҥ ажылчы чону илереткен.

ССРЭ-ни тургусканы ленинчи национал политиканыҥ тиилелгезиниҥ тодаргай хереченгизи, пролетаржы интернационализмниҥ дириг боттанышкыны, совет улустарныҥ салым-чолунга шынап-ла төөгүлүг ужур-дузалыг үүл болган.

«ССРЭ-ниҥ тургустунганы бистиҥ күрүневистиҥ төөгүзүнге бодунуҥ политиктиг ужур-дузазыныҥ талазы-биле болгаш социал-экономиктиг түннелдери-биле алдарлыг черни эзлеп турар»—деп Партияныҥ XXIV съездизинге СЭКП ТК-ныҥ Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ныҥ Чиргине секретары Л. И. Брежнев айыткан.

Чурттуҥ бүгү күштерин болгаш курлавырларын каттыштырганы хаанныг өзу-чурумдан болгаш капитализмден улажып келген экономиктиг болгаш культуралыг хожудангай чорукту төөгүлүг кыска хуусаада узуткаар, чуртту индустриализастаарын болгаш көдээ ажыл-агыйныҥ социалистиг чаартылгазын, өзулуг культура революциязын боттандырар, социализмни тургузар болгаш ССР Эвилелин күчүлүг бедик хөгжүлделиг күрүне болдурар, коммунистиг инитиҥелди тургузарын калбартыр арганы совет кижилерге берген деп «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниҥ тургустунганыныҥ 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ныҥ доктаалында демдеглээн. Күрүне чаҥгыс-эвиниҥ ачызында Совет Төрээн чурт улустарныҥ хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун, оларныҥ тайбың тургузукчу күш-ажылынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар тиилеттирбес камгалал күчүнү тургузуп шыдаан.

Социалистиг республикаларныҥ эвилели болза бүгү инитилелдиҥ эрге-ажыктары-биле шын дүүштүрүп турар хөй национал дыг күрүне тургузуунуҥ эҥ амыдыралчы шинээлиг болгаш сайзырангай хевири болур дээрзин төөгүлүг дуржулга бүзүрелдиг көргүскен. Совет Эвилели хостуг улустарныҥ чаҥгыс-эвиниҥ болгаш найыралыныҥ төөгүде коступ көрбээн харылзааларын инитилештирген.

Ооҥ дугайын Украинаныҥ улуг оглу Тарас Шевченконун күзеп, бодан чорааны хостуг шөлээн, чаа өг-бүлеге украин улус бодунуҥ национал күрүнезин бүгү талалыг хөгжүткен, бодунуҥ бүгү черлерин катап каттыштырган, Совет Эвилелиниҥ бүгү политиктиг, экономиктиг болгаш камгалал күчү шыдалы-биле, акы-дуҥмалышкы улустарныҥ дузаламчызы-биле магадылаттывыш турар республиканыҥ долу эргезин быжыглаан. Төөгүлүг кыска хуусааныҥ иштинде Совет Украинаныҥ ажылчы чону экономика, эртем болгаш культура талазы-биле канчаар-даа аажок улуг чедишкиннерни чедип алган. Социалистиг чыл сапаашпыны-биле чурттап эткен чыл бүрүзү — революция мурнундагы хөгжүлдениҥ оҥ-оҥ чылынга дериежип турар хире.

Украин улус бодунуҥ бүгү ажыл-херектеринге болгаш чедишкиннеринге бодунуҥ акылары— Совет улустарныҥ, хамыктыҥ мурнунда улуг өрус улустуҥ дузаламчызын болгаш найыралдыг деткимчезин ап келген болгаш ап-даа турар.

«Запорожсталь», Харьковтуҥ трактор болгаш Новокраматорскиниҥ машина тудуунуҥ заводтары, Днепрогэс ышкаш индустрияныҥ ындыг тигантыларын туткан баштайгы беш чылдарныҥ чылдарын сактыылы. Олар — бүгү совет улустарныҥ чогаадыкчы ижи. Днепрогэсти тударынга 50 национаддың төлээлекчилери ажылдаанын чугаалаарга-ла четчир. Чаа тудуларга хереглээр материалдар болгаш дериг-херекселдер бистиҥ чуртувустуҥ бүгү черлериниҥ кээ турган.

Чаҥгыс аай өг-бүлениҥ шынары онза тодаргай илереп көзүлген Ада-чурттуҥ Улуг дайынынын кадыг-дошкун шылгалдаларынын аар-берге чылдары угаан-сагыштан кажан-даа арлып-читтес. Москванын болгаш Ленинградтыҥ чоогунга, Волгаға болгаш Курски мугулдурунга, Кавказтыҥ дагларынга болгаш Прибалтикага Украинаныҥ 4,5 хире миллион ооллары өске республикаларныҥ акы-дуҥма дайынчылары-биле кады Төрээн чурт дээш маадырлыг тулчуп турган. Орус, белорус, грузин, казах, армян болгаш өске-даа совет улустарныҥ миллионмиллион ооллары. Украинаныҥ черинге фашистиг эжелекчилерни чылча шаан турган. Бистиҥ улустарывыстыҥ дайынчы акы-дуҥмалышкы чоруун тодаратка чүгле ийи фактыны адап көрейн. Днепр дээш төөгүлүг тулчуушкунга Совет Эвилелиниҥ Маадыры атты тывыскан Украинаныҥ бирги фронтузунуҥ дайынчыларынын аразында 33 национаддың төлээлекчилери турган. Республиканыҥ түр эжелеттирген девискээринге партизан отрядтарынга улустуҥ барык 600 муҥ хире өскээн негекчилери, ооҥ иштинде Совет Эвилелиниҥ 60 ажыг нацияларынын болгаш биче улустарынын төлээлекчилери дайылдажып турган. Ооҥ хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун бистиҥ чуртувустуҥ бүгү улустарынын ооллары болгаш кыстары камгалаан алган дээрзин чеже-даа үе эртсе, украин улус утпас.

Улустарныҥ найыралынын улуг күжү чүгле тулчуушкуннар шөлүнге илеревээн. Ынчаардагы дувүрээзиниҥ шакта орус, казах, узбек, грузин, башкир болгаш өске-даа улустар Украинаныҥ девискээринден түр көжүрген миллионмиллион ажыл-ишчилерни боттарынын черлеринге төрээн кижилери дег хүлээп ап, оларныҥ-биле сөөлгү борбак даргай оруктарын айытпышаан, Коммунистиг партияныҥ национал политиказыныҥ эртемниг принциптерин ажылдап кылган. ССР Эвилелин тургузарыныҥ ленинчи идеязын ажылчын аҥы, күш-ажылчы тараачын чон, чуртуҥ мурнаҥы интеллигенциязы изии-биле деткээн болгаш ёзулуг бүгү улусуу каттыжыышкынныҥ шимчээшкининче шилчип кирген. Өске улустар-биле кады акы-дуҥмалышкы эвилелче сырый каттыжарынче чайгылыш чок тура-соруун Совет Украинаныҥ ажылчы чону илереткен.

ССРЭ-ни тургусканы ленинчи национал политиканыҥ тиилелгезиниҥ тодаргай хереченгизи, пролетаржы интернационализмниҥ дириг боттанышкыны, совет улустарныҥ салым-чолунга шынап-ла төөгүлүг ужур-дузалыг үүл болган.

«ССРЭ-ниҥ тургустунганы бистиҥ күрүневистиҥ төөгүзүнге бодунуҥ политиктиг ужур-дузазыныҥ талазы-биле болгаш социал-экономиктиг түннелдери-биле алдарлыг черни эзлеп турар»—деп Партияныҥ XXIV съездизинге СЭКП ТК-ныҥ Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ныҥ Чиргине секретары Л. И. Брежнев айыткан.

Чурттуҥ бүгү күштерин болгаш курлавырларын каттыштырганы хаанныг өзу-чурумдан болгаш капитализмден улажып келген экономиктиг болгаш культуралыг хожудангай чорукту төөгүлүг кыска хуусаада узуткаар, чуртту индустриализастаарын болгаш

Чер—бистиҥ байлаавыс

ЧӨП АЖЫГЛААР

Донецк областыҥ ажылчы чоннар депутаттарынын Ивано-польск көдээ Соведи болгаш Красноторск суур Соведи черни чөп ажыглаар дугайында кыйгырыгны үндүрген. Ону бистиҥ республиканыҥ Дүрген көдээ Соведи база деткээн болгай. Ынчангаш көдээ болгаш суур Советтери боттарынын хамаарышкан девискээринде черлерни ажыл-агыйларныҥ канчаар ажыглап турарынче кичээнгей салып, чоннуҥ байлаа болур черни ажыглаарын экижидерин чедип алыр өй келген.

Маҥаа хамаарыштыр «Шекпээр» совхозтуҥ черни багай ажыглап турарын бижиир бодадым. Ажыл-ишчи эвес чоруктуҥ үржүүндан, бар аргакурлавырны четче шиҥээдип албайн турарындан, техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглап шыдавайн келгенинден «Шекпээр» совхоз Барыын-Хемчик районда кошкак хөгжүлделиг ажылагыйларныҥ бирээзи болбушаан.

Аянгатыныҥ шаандагы магалыг үнүш-дүжүткүр шөлдери ам ажыглаттынмаштаан, суггат бугалары шуут каҥдынган, аҥаа хамаарышкан тарылга шөлдерин хараган дуй үглээн, чадаҥ үнүштер шыва алган. Даштыг-Кежигден Теректиг-Ховуга чедир, Көвей-Бажын, Тере-Терек ынчаар үнүш-дүжүткүр хөрзүннүг черлер бар. Чартык гектар черден шаанда безин 15—20 барба тараана савалап ап чораан, чамдык барбага центнер тараа кирип болур болгай.

Бир эвес Оорганың, Улуг-Хорумнуҥ, Мажалыктың эрги суггат бугаларын казып аштаар болза, ында чээрби ажыг чыл курукан 400—500 гектар шөлдү тарылгага болгаш сиген кезип алырынга ажыглап болур. Ак-Мажалыктан куду 140 гектар шөлүҥ хараганын 1967 чылда аштап арыглаанынын түннелинде ооҥ гектарындан-на 15—20 центнер чиҥге-тараана үш чылын улаштыр алган, а дараазында чылдан эгелээш ол шөлдерни база каапкан. Бо болза чоннуҥ байлаа болур черни шын ажыглавас чоруктуҥ тодаргай хереченизи-дир.

Чамдык механизаторларныҥ долганып чарар делгем ховуларже сундугар, ажылдың шынарынче (үнүштү элбедиринче) кичээнгейни суларадыр хөөннерин, кадыг шириктерни чымчадырындан, алаактарда үнүшдүжүткүр хөрзүннүг биче шөлдерни чарарындан чалгаараар чоруктарын моон соҥгаар болдурбас херек. Тракторист 100 гектарны хөй чарыгдал үндүрүп, маннадып тургаш ажылдааны-биле гектарга онааштыр 4 центнер дужут, а ооҥ эжи 40 гектарны эвээш чарыгдал-шүүдел үндүрүп, хынамчалыг ажылдаанындан гектардан-на 20 центнер алган дижик, ында ажылдың түннели тодаргай-дыр. Черни эки болбаазырадып, шын ажыглаарга, бээр үре-түннели хөй болур.

Аянгатыныҥ шаанда тараалаҥ черлери турган Борбак-Тал, Шивилиг белдири, Овааалыг, Шокар ол ынчаар ам арга-ыяш тарып каапканы база элдеп. Тараа шөлү чедишпейн турда, эки хөрзүннүг шөлдерни районнуҥ ыяш ажыл-агый чери өскээр ажыглап турары шын эвес. Ол чорук чүгле тарылга шөлүн эвес, совхозтуҥ мал одарын база кызамнадып келген. Ораннын байлаа — ыяшты камгалаары, тарып өстүрери база чугула айтырыг, ынчалза-даа ону бодамчалыг, ажыктыын барымдаалап чорудар херек.

Совхозтуҥ дирекциязы, ылангыя агрономнары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары черни чөп ажыглаарынче, ооҥ үнүш-дүжүткүрүн бедидеринче моон соҥгаар кичээнгей салыры чугула. Кол айтырыг суггаттыг болгаш суггарып болур тараа, сиген шөлдерин калбартыры, чаа шөлдерни немей шиҥгээдип алыры, чемишчидилгени чөп ажыглаары болур,

Чер ажылының культуразын бедитпейн чыткаш, мал ажылын-даа хөгжүдүп шыдавас болгай. Тараа барда эът-даа, сүт-даа элбек болур. «Шекпээр» совхозтуҥ удуртукчулары бо дугайын уттуп турарлардыр. А ында Шекпээр көдээ Совет чер ажыглалы бо хире багай болуп турда, кандыг-даа хемчег албайн турары элдептиг.

М. ЧҮЛЬДҮМ,
Кызыл-Мажалык суур Совединиҥ даргазы.

Кама хемниҥ эрнинде Набережные Челныда дизельдиг автомобильдерни болгаш хөй чүүк сөөртүр автопоездилерни кылыр улуг заводту тудуп турар. Бо чылын септелге-инструментальдыг заводтуҥ дузалал цехтериниҥ корпузун ажыглалга киирер ужурлуг. Ол ышкаш өске-даа цехтериҥ болгаш заводтарныҥ тудуун база эгелээр.

Ооҥ чоок-кавызынга чаа хоорайныҥ хөй каҥ баҥыҥнары база туттунар. Ам безин 242 муҥ дорбелчин метр чуртталга шөлүн, 4 школаны, школа пазы четпээн уруглардың 5 комбинаттарын, садыг, амыдырал хандырыга, эмнелге албан черлерни эжыглалда киирген. Ол улуг завод 1974 чылда баштайгы автомобильдерни кылын үндүрген турар.

ЧУРУКТА: Каманыҥ автозаводунуҥ шуткулга заводунуҥ шой кылыр цеги. В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

(СЭТА-ныҥ фотохрониказы).

АЖЫЛДАРНЫ ХУВААГАН

Улуг-Хем районнуҥ «Х Улуг хурал» колхозунуҥ колхозчулары ССРЭ-ниҥ тургустунганыныҥ 50 чылынга болгаш В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнге турасиааткан күш-ажылдың байырлалы—ленинчи коммунистиг субботниикке кылыр ажылдарын баш бурунгаар хувааган. Дериг-херекселдер четчелеттинген.

Субботник эрттириниҥ штабы 5 кижиден тургустунган. Ол хүн 400 ажыг колхозчулар коммунистиг субботниикке киржир. Колхозчулар ол хүн ажылдаан шалыҥындан 565 рубльди беш чылдың фондузунче киирер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

КЫМ САГЫШ ЧОВААРЫЛ?

«Торгалыг» совхозтуҥ төвү Торгалыг суур чурттакчы чон болгаш тудуг-суур-даа талазыбиле республикада улуг суурларныҥ бирээзи. Ында уруглар албан чери, ортумак школа, столовая, хлеб быжырар чер, Культура бажыңы, магазиннер, эмнелге, аптека, почта өске-даа албан черлери бар. Бо хире улуг суурда чурттакчы чоннуҥ ижер суг хандырылгазы багай. 8 кудук бар. Оларныҥ санитарлыг байдалы куду деңнелде. Кудуктарны казын кылын турар үеде чогуур негелдезинге чедир кылбаанындан февраль-мартта оларныҥ суу кудулап, дувүнде чери көстүп чыдар апаар. Ооҥ соонда чурттакчы чон, албан-организация черлериниҥ сүг алыр чери чок болуп, 1,5 км черден доштаар, суглаар ужурга таваржыр. Бо чорук каш чыл уламчылап келген. Мындыг берге айтырыг Торгалыг көдээ Советтиҥ күүскомун, организацияларныҥ удуртукчуларын дувүреттпейн турар. Чурттакчы чоннуҥ чөптүг амыдыралчы негелдези дээш кым сагыш човаарыл? Ол дугайында шиитпирээр үе келген.

М. КУУЛАР.

Өвүр район.

Республиканыҥ кооператорларында

ХЫНАЛДАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Тес-Хем райпозунуҥ баштаар чери эткен ажыл-агый чылында чоруткан ажылын аналистеп көрбүшаан, амгы байдалды база сайгарып көргеп.

Райпо үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын 104,6 хуу, күүсеткеп. Пландан ажыр 160 муҥ рубльдиҥ аш-чем болгаш үлетпүр бараанныҥ сатканы, 5279 рубльдиҥ орулгазын киирген. О. Шынаа магазини, Самагалдайының аш-чем ларёгу болгаш ном садыы чопга бараан садарыныҥ чыл планын 105—120 хуу күүсеткеп. Хереглекчилер инитилелинге киргеп хуучу кежигүннериҥ саны өскеп.

Ынчалза-даа районда 27 садыг четкизиниҥ чүгле 12-зи планын күүсеткеп болуп турар. Садыгны чогуур шактарында ажытпас, садыг алыкчыларга эҥдек эвес, каржы садыгыларны хуралга шыҥгыы шүүмчүлээн. Автолавка садыгжылары А. Нанчар, В. Монгалбин, Н. Тамбу оларны О. Шынаа, Ү. Шынаа болгаш Ак-Эрикте малчыннарга быжыглаан турбуже, график өзүгаар оларга барбайн турган. Райпо баштаар чери өскедаа чеҥпестерни чайладыр хемчегни албаан.

Инитиниҥ чеҥпенилге черлериниҥ арыг-шевери, аш-чемниҥ шынары куду деңнелде. Чурттакчы чонну хлеб-биле хандырары үзүктелишкинниг. Магазиннерде эът, сүт, консерва болгаш өске-даа аш-чем продуктуларының ассортименти ховар.

1970 чылга деңнээрге өресамчыгдал көвүдээн. Бараан складының эргелекчизи турган С. Маадыр-оол 9386 рубльди, аш-чем складының эргелекчизи С. Кандан 11908 рубльди, автолавка эргелекчизи В. Кунгаа 2289 рубльди самчыгдаан. Ажылынга эз-харыысалга чогүн көргүскен ол кижилерден самчыгдалды толедир, оларны истелге органнарынга киирер талазы-биле райпонуҥ ревизия комиссиязы (даргазы эш Самдан), хой-инити активтери, лаҥгыы комиссиялары багай ажылдаанын шүүмчүлээн.

Садыг четкилериниҥ орансавазын септээр, оларны одаар үүл-биле хандырар, садыгныҥ чаа мурнакчы дуржулгазын нентерсдир, культуразын бедидер, кадрларны шын шилиир болгаш кижизидер ажылда четпестерни хуралга бүгү талалыг анализтеп көргеп.

Ажылчы чоннарны чугула хереглелдиҥ бараанныҥ-биле хандырарын, экижидер совет садыгныҥ культуразын бедиткеш ССРЭ-ниҥ тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга төдептиг ужуражыр сорулга районнуҥ кооператорларының мурнунда салдыгаҥ.

М. БАВУУ.

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Улуг-Хем районнуҥ хуучулар хуралы болуп эткеп. Райпо коллективи бараан саарыныҥ планын эткеп чылын 105 хуу күүсеткениҥ райпо баштаар чериниҥ даргазы Р. Абрамова илеткелинге чугаалаан.

Райпода мурнакчыларныҥ саны көвүдээн. Раймаг, гастрономия, культура бараанныҥ магазини болгаш өске-даа магазиннер планныг даалгаларын ажыр күүсеткилээн.

Көдээ магазиннерге эътти четпес садылаан, чамдык черлерге шуут сатпайн келген. Хлебтиҥ үзүктели бээриҥ, бажыҥ иштиниҥ эт-хөрөкселдерин садыглавайн турарын хуралдың киржикчилери шыҥгыы шүүмчүлээн. Чамдык суурларга аш-чем ларёгун ажыдарын чон негээн.

Амгы үеде хемге чардыга бээр чурттакчылыг суурларда садыгларны, ырак-узакта малчыннарны аш-чем болгаш үлетпүр бараанныр-биле хандырары негеттиниҥ турар.

Хайыракан салбырыныҥ малчыннары 87 коданда кыштап турар. Оларныҥ 50 ажыг коданы хем кежилдир Демир-Сугда, Эҥжимде. Ында малчыннарны аш-чем, үлетпүр бараанныр-биле четпес хандырып келгеп. Эҥжимге, Тараа-Ховузунга холушкак бараанныҥ магазиннерин тудар айтырыгны чоп тургусса-даа амга чедир күүсеттинмээн. Баян-Кол суурда хлеб быжырар чер, столовая чоннуҥ чогуур негелдезин хандырып шылавайн турар. Чодураа суурга иналжаҥ аяк, стакан, тавак болгаш хол хирээзи келбейн, хлебти доктаамал садыглавайн келген. Ол ышкаш суурга аш-чем ларёгун немей турузарын Торгалыгга хлеб быжырар черни ажыдарын чоп күзеп турар.

Өре-самчыгдалдың түүү 1970 чылдың деңнелинден эвээжезе-даа, чамдык черлерде самчыгдалдар уламчылавышаан. Эки билиглиг кадрларбиле садыг четкилерин четчелээр ажыл чогуур негелдеге чедир тургустунмаан. Четпестерни чайладыр талазыбиле тодаргай шиитпирин хуралга хүлээп алган.

О. ТАВАА.

АЖЫЛЧЫННАР НЕМЕЖИП ТУРАР

Абаканныҥ садыг баазазындан улус ажыл-агыйының чүктерин сөөртүрүнге Тыва республиканыҥ потребсоюзтуҥ автотранспорт бүдүрүлгези эвээш эвес үлүүн киирип турар. АТБ-ниҥ коллективи чүк сөөртүлгезиниҥ онаалдаларын болгаш бодунуҥ социалистиг хүлээлгелерин боттандырып келген.

АТБ-де чолаачылардан аҥыда септелге чорудар янзыбүрү профессияныҥ хоочун болгаш аныяк кадрлары бар. Олар автопарктың үзүктелишкин чокка ажылдаарын хандырып турарлар. Чээрби ажыг аныяк ажылчыннар өөренишаан ажылдап, мергежилдерни чедип ап турар.

Кызыл хоорай Совединиҥ күүскомунуҥ чоруткаы назы четпээн ооллдарны, кыстарны хүлээп алган, эмчилериҥ шинчилгелерин эткен соонда, күш-ажылдың дептерлерин кылган, ажылга киирип алыр. Ажылга хүлээп алган аныяктарының күзээнин ёзугаар тустус цехтерге, бригадаларга, дуржулгалыг ажылчыннарга быжыглаан каар.

1971 чылдың дургузунда назы четпээн 17 кижини ажылга хүлээп алган. Назы четпээнлерни өөредир, күш-ажылга чаҥчыктырып, кижизидер талазы-биле АТБ-ниҥ удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары улуг ажылдарны чорудып келген. Аныяк ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылы чорудар хүлээлгезин бүдүрүлгениҥ эҥлчег механиги А. Забурин ак сеткилдиг күүседип келген.

Дуржулгалыг ажылчыннарда быжыглаттышган назы четпээн ажылчыннар бүдүрүлге чорудулгазын шиҥээдип ап, разрядтарны чедип алган, бедик мергежил негеттинер ажылдарны күүседип турар. Өөреникчи елесарьлардан 10 кижи разрядтарын бедиткен. Оларныҥ арасында А. Абдорин, В. Шилков, В. Скопин, В. Кириков, А. Очаковский болгаш оскелер-даа разрядтар тыпсыр комиссияныҥ шылгалдаларын эки дужааганнар.

Янзы-бүрү ажыл мергежилдерингe өөренип баа ажылдап турар ажылчыннарныҥ разрядтарын бедидер болгаш мергежилдерин хынаар комиссия АТБ-де доктаамал ажылдап турар. Бүдүрүлгеде ажылдап турар аныяк болгаан өске-даа ажылчыннарныҥ техниктиг билиглерин хынааш, разрядтар тыпсыр комиссияныҥ составында АТБниҥ кол инженери В. Головин, профэвилел комитединиҥ төлээлекчилери, дуржулгалыг специалистер П. Белопольский, Ю. Ерофеев болгаш оскелер-даа кирип турар. Профэвилел комитединиҥ кежигүнү А. Бочаров, кол инженер В. Головин, хоочун ажылчыннар Ф. Овчинников, В. Ушаков олар назы четпээн ажылчын аныяктарны бүдүрүлге чорудулгазынга өөредир, боттарыныҥ арга-дуржулгаларын оларга дамчыдын бээр талазыбиле идепкейлиг ажылдап келгеннер.

Бүдүрүлгеде профэвилел комитеди (даргазы экономист Мария Мельберт) назы четпээннер-биле ажылче кичээнгейни салып келген. Аныяк ажылчыннарныҥ ада-иелери-биле харылзааны тудуп, оларны бүдүрүлгеге чалап эккелгеш, ооллдарының өөредилгези болгаш ажылы-биле таныштырып турар. Херек апарганда ада-иелер-биле назы четпээн ажылчыннарныҥ каттышкан хуралдарын эрттирип, арга-сүмелерин солчуҥ келген. Бо чылдың бирги кварталында эрттирген хуралга назы четпээннериҥ өөредилгезин, ажылга мергежил, разрядтарны чедип ап турарын чугаалашкан.

Тыва республиканыҥ автотранспорт бүдүрүлгезинде назы четпээн ажылчыннар янзы-бүрү профессияныҥ мергежилдерин чедип ап турары автопарктың күүзүн долу ажыглаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. АТБниҥ коллективи бүдүрүлге планнарын, ылаҥгыя чүк сөөртүлгезиниҥ даалгаларын чедишкиннинг күүседип келген. Тоску беш чылдың ийиги чылының бирги кварталында АТБ-ниҥ септекчилери, чолаачылары эки көргүзүлгерни чедип алган, ийиги кварталда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип киринкеп.

К. САТ,
садыг ажылдакчыларының профэвилел обкомунуҥ инструктору.

ЧОЛААЧЫ САДЫГЖЫ

Чаа-Хөлдүҥ ажылчын кооперациязында автолавка садыгжызы Ховалыг Эникович Чечек-ооллуҥ дугайында чоннуҥ макталдыг эки сөстерин кижи бо-ла дыҥнаар.

Автолавканыҥ чолаачы-садыгжызы Чечек-оол бараанын хүлээп апкан соонда ооҥ-биле кады малчыннарже хаптывыс.

Сексеге оруунче киреривис мурнуу чарында кедээртен ийи аттыг кижи бисче утку-штур углапты. Чолаачы машинаныҥ моторун өөрүгеш оларны манап олурупту. Келген улус орук айы-биле садыгжыдан хереглээн бараанарын алган, байырлашкаш аттанышты. Чоннуҥ хереглелин билири, ооҥ биче сеткилдин оон илдеҥ.

— Хар улгатканындан Ак-Даҥга кыштаан малчыннар көже берген. Оларга барын четтиклээн мен. Ам барбас болза хоржок — дээш, ол оруун уламчылаан халдын олур. Хөртүктүг, элезиниг черлерге дүжүп, кастыныр, үр-ле үе-шак эрттирип чорааш Сексегениҥ Эрээнерде одар солуп көшкен малчыннарга келдивис.

— Бистиҥ эки дээш садыгжыларывыстың бирээзи бо-ла болгай, бистя база тыя келген — дээш малчын эш Баазаҥ ону өөрүшкүүр уткаан. Шоодай иштп далган, от, таакпы, булочка, хлеб, идик болгаш өске-даа чүүдерни малчын садып алган. Эрткен чылын төрээн 495 кыс хураган хүлээп алган Семис-ооллдарның кыштаа ол болуу. Ында малдың күш-деңгели эки, үр кыш ажып турар. Ооҥ чоруткаш Маваар-Тейде Байыр Чылбактың кыштаанга келдивис. Малчын бодунуҥ чагыгларын өзугаар тозан ажыг рубльдиҥ бараанын садып алган.

Садыгжы Чечек-оол Чаа-Хөлдүҥ ажылчын кооперациязынга сес чыл бурунгаар ажылдап киргеп. Малчыннарныҥ хууда чагынын хүлээп алыр тускай дептерижегештиг.

— Малчын Балчий чем шкавы чагаан чүве садып алганы ол. Чамдык кижилериҥ чагааны приёмниктер келген, кол чүве приёмник батареялары баазада ховар кээп турардыр — дээш, садыгжы хомудан чугаалаар болду.

Ховалыг Эникович күрүнениҥ өөчү-хөрөгжизин камгалаарынга харыысалгалыг болгаш чоннуҥ идегелин шывзыдын турар макталдыг садыгжыдарның бирээзи. Эткен чылдың бараан саарылгазының инити планын 107,4 хуу күүсеткеш, 4200 рубльдиҥ бараанын пландан ажыр сатканы. Бо чылдың январьныҥ планын 120 хуу, а февральда 6500 рубльдиҥ бараанын садар турган, 7300 рубльге күүсеткеп. «Совет садыгынын тергиини» деп демдектиҥ эдилекчизи ынчаар ажылдап турар.

Д. АРАКЧАА.
Улуг-Хем район.

РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ХҮРЭЭЛЕҢИНГЕ

хлевин үлежип чип, республикадан көжүрген бүдүрүлгелерни таарыштыр тургузарынга болгаш оларның ажылын аайлап-башнарарынга дузалап турган. Чаа черге көжүрүп эккелген заводтар дүрген туттунуп, фронтуга продукцияны берип турган. Чурттуң чөөп талакы районнарынга УССР-ниң Эртемнер академиязы, украин дээди өөредилге черлери, театрлар, чогаадыкчы эвилелдер ажылдап турган. Көжүртүнген уруг-дарыг онза кичээнгей-биле бүргеткен турган. Олар идик-хептиг, тодуг-догаа болгаш өөренген турааун дээш түс черниң чону бүгү чүвени кылган. Дайынның эң берге үүнеринде безин олар төрөөн дылынга өөренирин организастаан.

Фашистиг Германияны тиилээри ындыг-ла белен эвес болган. Дайын чуртка канчаар-даа аажок улуг когаралды таварыштырган. Хосталганың соонда украин чер дыка берге костүр турган. 714 хоорай болгаш хоорай хевирниң суурлар, 28 муң суур хүл-ыйба болган. Республиканың улус ажыл-агыйынга дайынның таварыштырган улуг когаралы дайын мурнундагы өртек-биле 285 миллиард рубль болган. Дайынның үрегдээн үүлүн катап тургузарынга акы-дуңма улустар дузалаан. Барын чүкке тулчуушкуннар диңмирец турдала Украинаның хосталган районнарынче тудуг материалдарын, техниканы, аш-чем продуктуларын үүдүрген эшелоннар чурттун янзы-бүрү булуңнарындан кээп турган. Бүгү улустарның акы-дуңма дузаламчызы, социалистиг тургузуттуң артыкшылдыг күштери республиканың улус ажыл-агыйын көстүп көрбээн кыска хуусаада катап тургузар аргаы берген.

Ам бистиң республикавыс үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле — 1940 чылдың тос украиназы-дыр. 1971 чылда Украин ССР-ге 209 миллион тонна хөмүр-дашты, 117 миллион тонна демир рудазын, 65 миллиард хире кубометр газты казып тыпкан, 150 миллиард киловатт-шак электри энергиязын, 47,4 миллион тонна каңны, 149 муң тракторларны, барык 497 миллион дөрбелчин метр пөстү бүдүрген. Баштайгы электронную саналга машиналары, кылымал алмаз, делегейде эң улуг самолёттар чогум-на бистиң республикага эң баштай төрүттүнгенинге чоргаарланыр бис. ССРЭ-ге бүдүрген тарааның бештиң бирин Украина берип турар. Эрткен чылын тарааның нинти чыылдазы 39,4 миллион тонна четкен.

Хоорай биле көдээниң ажылчыларының чаагай байдалын улам ыцай көдүрер талазы-биле партияның программазы амыдыралга чайгылыш чок боттанып турар. Чүгле эрткен беш чылдың иштинде Украинаның чонунуң боттуг орулгалары 32 хуу өскен. Чуртталга тудуунуң, ССРЭ-де ышкаш, ындыг темпилерин делегейниң чаңгыс-даа чурту билбес. 1965—1970 чылдарда республикада 9 миллион ажыг кижи — чоннуң барык бештиң бир кезээ чаа квартираларны алган, азы чуртталга байдалын эжиктеткен.

Социализмниң улуг чаартыкчы күжү, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказы украин улустуң культуразының хөгжүлдезиндеи тода илерээн. Революция мурнунда чоннуң 72 хуузу бижик билбес турган. Украинага ам 15 миллион хире кижи — барык үш кижиниң бирээзи-ле өөренип турар. Аныяктарның бүгү-нинти ортумак өөредилгезинче шилчилге дооступ турар. Республикада 803 муң оолдар болгаш кыстар өөренип турар. 139 дээди өөредилге чери бар. Эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларында (а олар Украинада муң хире) 137 муң эртем ажылдакчылары ажылдап турар.

Украин улустуң национал хевирлиг, социалистиг уткашынарлыг культуразы бистиң чуртувустун бүгү улустарының культуразы-биле тудуш харылзаа-холбаалыг хөгжүп турар. Ол чорук культураны улам утка-шынарлыг болгаш бай-байлак болдуруп турар. Совет Украинаның литературазы болгаш уран чүүлү партийжи болгаш улусчу бедик принциптерге үндезилеттинген, олар пролетаржы интернационализмниң, совет патриотизмниң, улустарның акы-дуңма найыралының идеялары-биле сиңниккен.

Украинаның үнелиг байлаа, улуг чаалап алышкыны — ол болза Коммунистиг партияның, Совет эрге-чагырганың, социалистиг тургузуттуң кижизиткени ооң кайгамчык чаагай кижилери-дир. Боттарының угаанны, боттарының холдары-биле республиканың овур-хевирин чаартпышаан, тургузукчу кижи, ажылчын кижи боду база өскерилген. Амгы үениң культуразының, эртемниң болгаш техниканың билин-биле, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң төөгүде турун көрбээн дуржулгазы-биле ол байыттынган. Сескн беш чылдың опаалгаларын чедиишкиниг күүсеткени дээш ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле 163 муң хире ажылчын, колхозчу, республиканың интеллигенциязының төлээлекчилери шаңнатканы, 483 ажыл-ишчи Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары атты алганы магалыг чаагай болбайн канчаар...

Чаа ниитилелди тургузарының оруунга совет улустарның улуг типилелгелери оларның чаңгыс эвиниң улам быжыгары социалистиг демократияны калбартыры-биле, улустуң эрге-чагырга органнарын —ажылчы чоннар депутаттарының Советтерин хөгжүдери-биле тудуш харылзаалыг. «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында хөй националдыг күрүнеге улустарны сырый каттыштырарынга Советтериниң алдарлыг ролюн демдеглээн. «Советтериниң алыс интернационалчы бүдүжү республиканың ажылчы чон массаларын чаңгыс-аай күрүнеин тургузарынче хайныктырган — деп, ол чугула партийжи документинде чугаалап турар. —Ажылчыннар биле тараачынар эң калбак болгаш дес-дараалашкак демократизмниң, долу национал деп эргениң эгелеринге күрүнеин чедиишкиниг башкарып болулар дээрзин Советтериниң ажыл-чорудулгазының дуржулгазы көргүскен».

Советтер болза социализм демократиязының принциптерин ында эң долу бадыткаттынып турар улусчу эрге-чагырганың ындыг хевири болур. Күрүнеиниң ажыл-херектерин эргелээринче ажылчы чоннуң калбак массаларын оларны дамчыштыр киириштирип турар. Украин ССР-ниң Дээди Советиниң 484 депутадының иштинде 146 ажылчын, 97 колхозчу бар. Республиканың 10 347 чер-чер Советтеринде барык 514 муң депутат—чоннуң соцгуттурганнары бар. Ол болза ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга улуг салдарны чедирип турар идепкейлиг күш-тур. Советтериниң эргелерин калбартырынче болгаш ажылын экижидеринче углаган СЭКП Төп Комитединиң сөөлгү чылдарда хүлээп алган шиитпирлери күрүне эрге-чагыргазының черчер органнарының ужур-дузазын улам көдүрген, оларның ажыл-чорудулгазының демократтыг үндезиннерин хөгжүдеринге дузалаан. Советтериниң ажыл-чорудулгазы улам өзүп турар идепкейлиг чоруу-биле, боттарының аргаларын долузу-биле ажыглаарынче чүткүл-биле илереттинин турар. Советтериниң доктаамал комиссияларының ажылының деңнели дыка бедөөн. Украинаның чер-чер Советтериниң амгы чыыжында олар 73 муң, эрткен чыыштың Советтеринге турганындан 5158 хөй. Боттарының хүн-бүрүдеги ажыл-чорудулгазы-биле доктаамал комиссиялар Советтер ажылының үзүктел чок болуруп хандырар, республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге, социал сорулгаларны шиитпирлээринге эрге-чагырганың төлээлекчи органнарының салдарын күштелдиреринге аргаларны калбартып турар. Советтериниң ынаныштыг чөлегиижи болза миллион-миллион активчилер болур.

Бистиң республиканың амыдыралының бүгү талаларында чедиишкиннер болза чүгле украин эвес, харын Совет Эвилелиниң бүгү улустарының күш-ажылының болгаш чогаадыкчы чоруунуң түңнели-дир. Совет Украинаның амгы хөгжүлдезин бүгү акы-дуңма республикалар-биле сырый кады ажылдажылга чокка билип алыр арга чок. Коммунизм тургузуушкунунуң чорудулгазынга совет улустарның каттыжышкыны улам сырый апар чыдар, бистериниң аравыста материалдыг болгаш угаанбодал байлактарын солчуру күштелген, республика бүрүзүнүң ниити херекке салышкыны өзүп турар.

Бүгү совет улустуң мурнунга ышкаш, бистиң республиканың ажылчы чоннарының мурнунга тоску беш чыл улуг перспективаларны ажыткан. Тургузукчу ажылдың улуг хемчээлдери совет кижилерге чаңчыл болган, ынчалза-даа биске амыдыралдың дүрүмү болу берген демиселдиң болгаш күш-ажылдың — тоску беш чыл планы магадашкынны болдурбайн барын шыдавас. Бүгү совет республикаларның экономиказын болгаш культуразын бүгү талалыг хөгжүдер дугайында, бистиң хөй националдыг улуг Төрөөн чуртувустуң бүгү улустарының амыдырал деңнелин чайгылыш чок көдүрер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң соксаал чок сагыш салышкыны ында тода илерээн. Беш чыл дургузунда республикага үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 43 хуу өзер. 1940 чылда бүгү Совет Эвилелиниң үлетпүрүнүң бүдүрүп үндүргениниден 3 катап хөй үлетпүр продукциязын Украина 1975 чылда бүдүрүп үндүрер. Беш чыл иштинде республиканың улус ажыл-агыныынче капитал салышкыннары 80 миллиард рубль болур. Тараанның ниити чыылдазы 1975 чылда 43 миллион тонна чедер ужурлуг.

Чаа беш чыл планы бүүүреддиг күүсеттинин эгелээн. Ооң баштайгы чылы чедиишкиниг доозулган. Совет кижилер СЭКП-ниң XXIV съездизиниң улуг айтымышкынарын күүседириниң демдээ-биле ону эрттирген. Чылдың хүн бүрүү тургузукчу күш-ажыл, чаартыкчы чүткүл-биле, миллион-миллион кижилериниң массалыг күш-ажылчы маадырлыг чоруу-биле долган. Бистиң республиканың ажылчы чоннары үлетпүр продукциязын сайгарар хемчээлиниң, кылыгларының чугула хевирлериниң хөй кевиин бүдүрер талазы-биле беш чылдың бирги чылының планын хуусаа бетинде декабрь 28-те күүседипкен. Күрүнеге 12,6 миллион тонна украин тараанны саткан.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1971 чыл) Пленуму беш чыл планының төлевилелин болгаш улустар аразының чугула айтырыгларын көргеш, партияның XXIV съездизиниң салган иштики болгаш даштыкы политиканың кол айтырыгларын ажылдап кылырын үргүлчүлээн, съездиниң соонда чоруткан ажылдарны чүүлдүг деп көрген болгаш ооң шиитпирлерин амыдыралга улам ыцай боттандырар талазы-биле практиктиг сорулгаларны айыткан.

СЭКП ТК-ның шиитпирлерин чаңгыс үн-биле детки-вишаан, Украин ССР-ниң ажылчын ажылы, колхозчу тараачын чону, интеллигенциязы бүгү чурт ышкаш, маадырлыг, карак кызыл күш-ажылы-биле аңаа харылаан турар. Москва болгаш Ленинград хоорайларының, Ворошиловград областың ажылчы чоннарының үлегери-биле 1972 чылдың планнарын, беш чылдың опаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш Украинада калбарып турар. Республиканың бүдүрүкчү күштерин болгаш культуразын хөгжүдеринге юбилей чылы чаа улуг базым болур, чаа-чаа күш-ажылчы типилелгелериниң чылы болур дээринге чигзиниг чок.

Ажы-дуңмалышкы республикаларның сылдызында деп эргелиглериниң деп эргелин, хостугларының хостуу, үш дакпыр орденниг Совет Украина Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ооң төлептиг уткуурунга белеткенин турар. Республиканың ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш боттарының бүгү күштерин, билиглерин болгаш дуржулгазын бээр, материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын карак-кызыл күш-ажылы-биле улам көвүдедир, бистиң хөй националдыг ынак Төрөөн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн быжыдар.

Бистиң чуртувуста

Кыска медээлер

★ **КРАСНОЯРСК.** Енисейниң унунга Красноярск ГЭС-тиң турбиналары турупкан үеден эгелээш, хемниң ГЭС-тен алдыы талазында уну 250 км хире черге доңмастаан. Ону Сибирьниң хемчилери билдилии-биле ажыглап турар. Енисейск, Казачинск, Сухобузимск болгаш крайның өске-даа соңгу районнарының колхоз, совхозтарынга хереглээр кывар-чаар материалдар үүдүрген танкер Красноярскиден үнүпкен. Часкы тарылганын эгелээринге чедир ажыл-агыйларга он-он муң тонна кывар-чаар материалдарны хемчилер чедирер.

★ **ЯКУТСК.** Соок край — Якутияның теплицаларында ногаалар үнүп эгелээн. Соок полюзунуң чоогунда Оймякон районда Усть-Нера суурнуң ногаажылары Индигирканың алдын тывыкчыларынче эрте быжар огурецтерни мурнундагызындан бир ай бурунгаар чорудар. Оймякончулар ногаалар дүжүдүн «кышкы огородтардан» бир янзы арга-биле ап турар. Олар мөнге дөң черге чылыдыганы адагаштар кырынга тургускан чылыдылгага өстүрүп турар.

★ **МАГАДАН.** Колыманың гидроэлектростанциязының тудугжуларының чурттап турары Синегорье суурга аар чүк үүдүрген баштайгы автопоезд чедип келген. Чүк сөөртүр ийи күштүг машина 50 ажыг тонна аар транспорматорну болгаш өске-даа чүктерни трейлерге үүдүрүп алгаш ында чедирип келген.

Гидротудугжуларның көл баазазы болуп турар Уптар суурдан Синегорьеге чедир 450 км узун орукту автопоезд дөрт хонук иштинде эрткен. Колыма ГЭС-ти тудуп турар черге улуг хемчээлдиг мун-мун тонна чүктү чедирер ужурлуг. Баштайгы шенелде рейс чедиишкиниг эрткен. Трейлер-биле аар чүк дажыглаарының аргазын практикага шенеп көрген. Шенелде чедиишкиниг эрткен.

★ **ТЕРНЕЙ (Приморье крайда).** Приморьеде Самаргинниң күрүне тывыш ажыл-агыйын тургускан. Ол ажыл-агыйны крайның соңгу талазында, Уссури тайгазының ханызында тургускан. Ол ажыл-агыйның девискээри миллион ажыг гектар. Самаргинчилер өлүк тывыжын чорудар, эм кылыр үнүштерни чыыр, балыктаар, арылар өстүрер.

★ **АЛМА-АТА.** Казах ССР-ниң Эртемнер академиязының хөрзүн шинчилээр институдунуң эртемденнери Мангышлак чартык ортулукта 11 миллион гектар чернин мелиорация шинчилелин дооскан. Он муң гектар черни баштайгы удаада шингээдип алырын сүмелээн.

★ **КРАСНОДАР.** Соңгу Кавказта эң улуг сенаж кылыр суугуну Кропоткин хоорайның чоогунда тудуп эгелээн. Ол комбинат сенаж шыгжаар мун «складты» чыл санында бүдүрер аргалыг болур. Бир ындыг «складтын» ишкири 900—1600 кубометр. Манаа хамаарышкан бүгү аар ажылдарны шуптузун механизастаарын төлевилелде көрүп турар.

★ **НОВОКУЗНЕЦК.** Барының Сибирьниң металлургия комбинадында алдыгы кокс батареязын төлевилел күүзүнге хуусаа бетинде чедирген. Ам ажылдап турар болгаш кылып турар дериглерни төлевилел күүзүнге чедирер дээш Бүгү-эвилел чарыжының эгелекчизи ол комбинаттың коллективи болган. Чаа кокс батареязы ажылдап эгелээнден бээр 10 муң тонна металлургия одалгазын берген.

★ **БЕЛГОРОД.** Даг-дүгү-цемент кылыгларының комбинады беш чыл эгезинден бээр пландан ажыр чүс километр хоорзаны кылган. Ам үеде ол комбинат бир хонукта-ла 15 км хоорзаларны кылып турар, оларны көдээниң суггарылга системаларынга болгаш хоорайларның суг дамчыдылгазынын четкизинге ажыглап турар.

★ **ПЕНЗА.** Космонавтика хүнүнге турааскаатган делгелгени Пензаның политехниктиг институдунда ажыткан. Делгелгениң кол черин ол институттуң доозукчузу, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң үжудукчу-космонавы В. И. Пацаевке турааскаатган. Пацаевтиң—студентинин, инженернин, космонавтың дугайында хөй фото-чуруктар болгаш документилер чугаалап турар.

★ **ЖИТОМИР.** Хоорайның чурттакчылары болгаш аалчылары Леваневский аттыг кудумчуга чыылган. Ол кудумчуда № 5 бажынга академик С. П. Королев төрүттүнген. Ам ында музейни тургускан. Эртемденнин амыдыралының, ажылчорудулгазының дугайында 500 экспонатты ында чыгган. Космонавтика хүнүн таварыштыр музейде чаа материалдар немешкен.

★ **МОСКВА.** Хамааты ужар түүлдүн шалыпчыларының хуралы ында ажыттынган. Ооң киржикчилери эрткен чылын кылып чоруткан ажылдарның түңнелдерин, 1972 чылдын болгаш тоску беш чылдың планнарын чедиишкиниг күүседир талазы-биле хемчегларни ажылдап кылбышаан, ажылының дуржулгаын солчур.

Аэрофлот делегейнин эң улуг авиакомпанияларының бирээзи апарган. Ол бо чылын 87 муң пассажирни, ийи миллион тонна ажыг үүктү дажыглаар.

Пассажир аргыжылгазынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш хөй ажылларны кылыр. Чаа аэропорттарны, аэровокзалларны, гостиницаларны тудар. Ам үеде Аэрофлоттуң самолёттары делегейниң 66 чурттарынче ужуп турар.

СЭТА-ның корр.

Делегей бо хүннерде

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУН

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Ирак Республиканың Президентизи А. Х. аль-Бакрның Багдатка ат салганы найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээни делегейниң парлалгазы улуг ужур-дузалыг документ деп үнелеп көрүп турар.

Ирактың солуннары шуптузу «Ирак-совет харылзааларны хөгжүдеринге чугула төөгүлүг фактор», «Бо керээ империализмге болгаш сионизмге удур араб улустарның шыныг демиселинге улуг ужур-дузалыг»— деп, эгелерниң адаанда керээни долузу-биле парлап үндүрген. «Бо керээни чарган чорук үүгле ирак улустуң амыдыралынга эвес, харын-даа бүгү араб чурттарының улустарының-даа амыдыралынга төөгүлүг болуушкун-дур»— деп, Багдадтың «Аль-Джумхурия» солуну бижээн.

Каирниң «Аль-Ахрам» солуну «Израильдиң эжелеп алган девискээрлерин хоставае болза Чоокку Чөөн чүкке ёзулуг кедилиг тайбың-даа тургустунмас деп Совет Эвилели болгаш Ирак база катап айытканын» онзалап бижээн.

Ливанның солуннары, эң ылаңгыя «Аш-Шааб» солун совет-ирак керээ Чоокку Чөөн чүк талазы-биле айтырыгны шыныг шиитпирлээри дээш ирак күрүнелериниң туружун быжыглавышаан, араб чурттар аразынга харылзааларны улам быжыглаарынга идиглиг болурун демдеглээн.

Индияның ПТИ агентилели ол керээ «империализмге, сионизмге болгаш реакцияга удур демиселдиң херээнге улуг салышкын болбушаан, улустарның хостуг, хамаарышпас чоруунуң болгаш социал депшилгезиниң эргеажыктарынга дүжүп турар»— деп, айыткан. Ооң-биле кады совет-ирак керээ тайбыңның болгаш улустарның айыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга таарыштыр кады ажылдажылганы кылырынга быжыг үндезин бооп турарын Делиниң «Хиндустан таймс» солуну база демдеглээн. Ол ышкаш «Нэшнл геральд» болгаш «Таймс оф Индиа» солуннар база-ла ындыг түңнелди кылып турар.

Солуннарның бижип турары-биле алырга, совет-ирак керээ Израильдиң эжелекчи политиказынга удур араб чурттарының шынныг демиселинин чедиишкиниг болурунга деткимчелиг болур. «Совет-ирак керээ Чоокку Чөөн чүкке тайбың херээн быжыглаарынга боттуг салышкынны кылбышаан, ол девискээрниң чурттарының ёзулуг хостуг болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарынга дузалаар» деп Делиниң «Пэтриот» солуну бижээн.

Ол керээ шыныг чорукту камгалаар, араб улустарның херээн деткиир дээш ССРЭ-ниң болгаш Ирактың демниг хөделиишкининиң чугула үүлү бооп турарын Болгарияның «Земеделско знаме» солуну дедеглээш, Совет Эвилели араб улустарның шынчы болгаш идегелдиг оңнүү болурун айыткан. Оон өске база бир «Отечествен фронт» дээр болгар солун араб улустарга удур сионизмниң болгаш империализмниң политиказын ойтур шаварынга бо керээ улуг ужур-дузалыг дээрзин база демдеглээн.

Багдадка ат салган керээ Совет Эвилели биле араб чурттар аразынга харылзааларны калбартырынга чаа-чаа аргаларны ажыдып турарын «Нью-Йорк таймс» солун ажыы-биле бижээн.

Чаа хөгжүп эгелеп турар чурттарга дузалаарының талазы-биле совет политиканы онзалап айытпышаан, дыка хөй солуннар ол керээниң Ирактың бодунга экономика талазы-биле улуг ужур-дузалының онзалап демдеглеп турар. «Керээ болгаш ССРЭ-биле кады ажылдажылганы кылыр чорук Ирактың социал-экономиктиг чаалап алышкынларын улам быжыглаарының болгаш экономиканы көдүрериниң херээнге быжыг магадылал болур» деп «Земеделско знаме» солун бижээн. Керээни ёзугаар ССРЭ-биле Ирактың аразынга эртем-техниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылганың чугулазын Польшаның «Глос Працы» солуну айыткан.

«Руде право» солун керээниң ужур-дузазын айытпышаан, «ол дээрге делегей социализмниң болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниң-даа күштериниң чаңгыс эптиг чоруунуң улам быжыгып турарының херечизидир»— деп, бижээн.

(СЭТА).

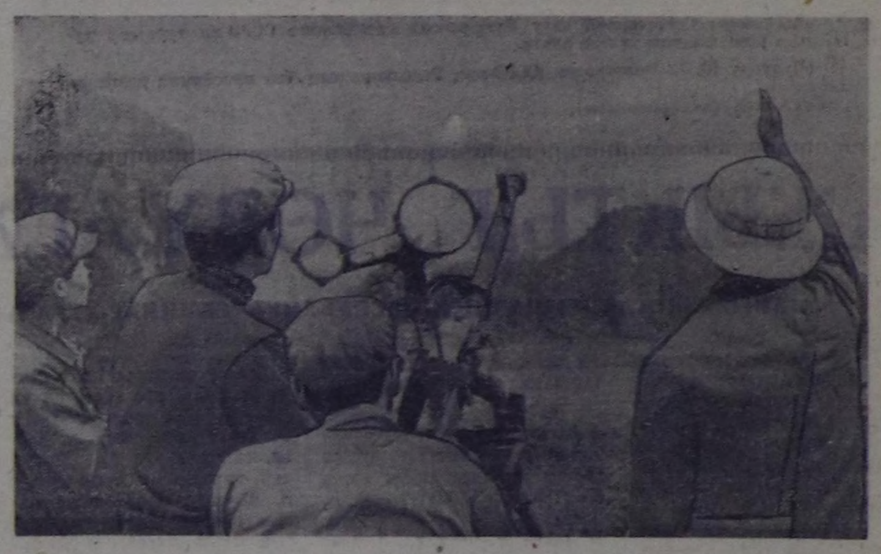

В. Д. Р. Тханьхоа можуда бот-камгалалдың эки тура зенитчи отряды. Ону ыяш хирээлээр заводтуң ажылчыннарындан организастаан.

ЧУРУКТА: АКШ-тың агаардан халдаар араатаннарын ойтур шаварынга пулемётчулар шуут белеп.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Патриоттарның чедиишкиннери

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың Индий-Кыдатта чепсектиг күштериниң агрессчи хөделиишкиннериниң калбарганы эки түңнелдерни бербейн турар. Патриотчу күштер дайынның ыйышкыннарын чедиишкиниг ойтур шаап, аңаа улуг аштырышкынларны таварыштырын турар.

Куангчи можуда дайынчы чорудулгалар үргүлчүлевишаан. Патриоттар можунуң төвүнче угланышкынга бурунгаарлаарын үргүлчүлевишаан, ону долгандыр дайынның элээн туруштарын ракета-артиллерия-биле боолаан. Тулчуушкуннар Куангчи хоорайның кыдыгларында чоруп турар дугайында дыннадыглар келген. Патриоттар Хюэ хоорайга шыңгыы айыылды тургузуп турар. Патриоттар хоорайже соңгу таладан база барын талаже 20 километр ырак «Бастонь» баазаның талазындан халдаан.

Донгхтың чоогунда тулчуушкуннар база чоруп турар. Патриотчу күштер Донгхтан барын талаже Кыавьет хемни кешкеш чалча армияның танк кезектери-биле тулчуушкунну эгелээн.

Сайгондан соңгу талаже 96 километр ырак № 13 орукта патриоттар дайынчы чорудулгаларын идепкейжиткен. Бо девискээрге хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчыларынын халдаашкыннары дыка күүүлүг болган, ынчангаш сайгончу командылал бодунун сөөлгү курлавырларын — чалча президент Тхиеунун хууда камгаладындан солдаттарны олче чорудар ужурга аргажоктан таварышкан.

Мурнуу Вьетнамның өскедаа районнарында тулчуушкуннар база чоруп турар. Патриотчу күштер Дананга дайынның улуг баазазынче халдаан. Дананган мурнуу-барының талада «Уэст» дээр артиллерия баазазын кагган чоруурунче чалча кезектерни күүүлүг адыышкын-биле албадаан. Тайнинь можуга патриоттар Тайнинь хоорайдан соңгу талаже америк чугула дамчыдылга радиостанциязынче халдаан. Элээн каш америк шериг албанныгларны өлүрген.

Камбоджа патриоттар дайынга шыңгыы согугларны база таварыштырып турар. Кампот можуга кадыг-дошкун сегиржип алышкыннар болган. Аңаа дайын 1.000 ажыг кижизин өлүртүп, балыгладып когаран.

ВДР-ниң чазаанның медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ге удур АКШ-тың агрессиязының калбарганынга холбаштыр Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаанның медеглелин Ханойга парлап үндүрген.

АКШ-тың президентизиниң дужаалын ёзугаар апрель 6-дан эгелээш бо үеге чедир чүс-чүс америк самолёттар, ооң иштинде «В-52» дээр бомбалакчы самолёттар, америк 7-ги флоттуң он-оң корабльдери Виньлинь зонага, Куангбинь, Хатинь болгаш Нгеан можуларга согугларны таварыштырып турар деп, медеглелде чугаалаан. Бомбалаашкыннарның болгаш боолаашкынның түңнелинде өлүрткеннер болгаш балыглатканнар бар, тус черниң чурттакчы чонунга материал талазыбиле когаралды чедирген.

Каттышкан Штаттар Соңгу Вьетнамга согугларны күштелдирер дээн дугайында АКШ-тың камгалал министри Лэйрдтиң калчаалыг медеглелин документиде демдеглээн.

Бо бүгү болза ВДР-ниң тускай догунналашкынынче болгаш айыыл чок чоруунче халдап турар АКШ-тың империалистериниң чаа, кедергей шыңгыы дайыны болур болгаш Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгаларын болгаш делегейниң бүгү кол эргелерин үрээни, ВДР-ниң бүгү девискээрин бомбалаарын, боолаарын бүрүн, чугаа чок соксадыр дугайында бодунга алган хүлээлгелерин америк чазактың ыят чогу-биле үрээни болур деп, медеглелде айыткан. Бо болза делегейниң хөй-ниитизинге, ооң иштинде АКШ-тың Индий-Кыдатта агрессиязын доп-дораан соксадырын болгаш америк шериглерни бүрүн үндүрерин шиитпирлиг негеп турар АКШ-тың хөй-ниитизинге калчаалыг чөңгээ-дир.

АКШ-тың дайынның кемниг үүлгедиишкиннерин чажырып чаар ужурлуг тезистерин медеглелде сойгалаан.

Вьетнамның девискээриниң кайы-даа талазында вьетнам кижи бүрүзү төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруун болгаш хосталгазын камгалаар дээш демиселди чорудар эргелиг. Ол болза чер кырында кайы-даа улус-биле бир домей вьетнам улустуң бот-камгалаарынга ыдыктыг эргези-дир дээрзин медеглелде чугаалаан.

Соңгу Вьетнамны бомбалаары «вьетнамда америк солдаттарның амызын камгалаар» сорулгалыг дээрзиниң дугайында АКШ-тың чагырыкчы болүктериниң чулчуруушкуннарынга хамаарыштыр ВДР-ниң чазаанның айытканы болза: америк солдаттарның амызын камгалаарының кара чаңгыс аргазы агрессчи дайынны доп-дораан соксадыры, америк шериглерни дүргеп болгаш бүрүн үндүреридир. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның 7 үүлден тургустунган угаазылалдыг болгаш боттуг сайалдарынга чогуур харыны АКШ-тың чазаа бергеп болза, тутпурган америк шериг албанныгылар-биле кады бүгү америк шериглер 1971 чылда-ла төрээн чуртунче чанып болур турган ийик. Шыныг үүл болза, АКШ сайгончу чалча өзу-чурумга дузаламчыны биеэги хевээр көргүзүп, ону АКШ-тың неоколониализмни болгаш империализмни Мурнуу Вьетнамга нептередириниң чепсээ болдуруп турарында.

ВДР-ге удур чаа дайын авантюраларын чоруттушаан, АКШ шыңгыы буурааашкынның айылында таварышкан дайынны «вьетнамчыдарының» планын камгалап алырына кордалды салып турар. «Вьетнамчыдылганы» дайынны соксадырынче эвес, а агрессиянны узамдыктырып, күштелдирер болгаш калбартырынче угландырган дугайын бо бүгү херечилеп турар-дыр.

Ынчалза-даа америк бомбалар болгаш октар маадырлыг вьетнам улусту кажан-даа чагырып ап шыдавас деп, медеглелде демдеглээн. Вьетнамның улузу согугларны бээринге, типилелгелерни чедип алырынга болгаш Каттышкан Штаттарның бүгү чаа дайын авантюраларынга болгаш «вьетнамчыдылганың» политиказынга бүрүн аштырышкынны таварыштырарынга шиитпирлиг.

Медеглелиниң түңнелинде Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа социалистиг Соңгу таланың тургузуушкунун камгалаар болгаш төрээн чурттуң тайбың каттыжарын чедип алыр дээш удурланышкын дайынын үргүлчүлеп, күштелдиреринче республиканың армиязын болгаш улузун кыйгырган.

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 10-да америк агрессорлар Вьетнам Демократтыг Республикага удур кемниг үүлгедиишкиннерин база катап үүлгеткен. «В-52» дээр аар бомбалакчы самолёттар демилитаризастаан зонадан 235 километр ырак Винь хоорайның чоогунда районнарже халдаан. «В-52» самолёттар демилитаризастаан зонадан ол хире ырак районнарны эң-не баштай бомбалап турары ол деп, АП агентилелдиң корреспондентизи Сайгондан дыңнаткан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Апрель 6-да Соңгу Вьетнамның Хатинь можузунда Киань районче америк ужар түүлдүн болгаш артиллерияның араатанзыг халдаашкынларының түңнелинде 5 тайбың чурттакчы өлүрткен, 6 кижи, ооң иштинде үш чаш уруг аар балыглаткан. Чонга материал талазы-биле улуг когаралды таварыштырган. Ол дугайын Вьетнам информация агентилел дыңнаткан.

ДОПЧУ МЕДЕЭ

БОННН. (СЭТА). Бундестагтың эрге комиссиязы Совет Эвилели болгаш Польша-биле ГФР-ниң керээлерин бадылаар дугайында хоойлу төлевилелин түңнеп чугаалажып көөрүн эгелээн. Чугаалажышкын беш хүн үргүлчүлээр.

ССРЭ-НИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

1922 чылда СоветтериҢ онгу Бүгү-росселя съездизинге ССРЭ-ни турГузар дугайында резолюцияны хүлээп алган.

(Чурукчу Ю. Е. Виноградов, ССРЭ-ниҢ РеволюцияныҢ Төп музейиниҢ делгирлериниҢ).
(СЭТА-ныҢ фотохрониказы).

Хоорай, суурларныҢ арыг-шевери дээш

ЧОННУҢ КАДЫКШЫЛЫНЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

ЧоннуҢ кадыкшылын камгалаары күрүнениҢ бүгү органнарыныҢ, бүдүрүлгелериҢ болгаш организацияларыныҢ херээ дээрзин ССР ЭвилелиниҢ хоойлужудулгаларыныҢ Үндезиннериниде айыткан. Ол ышкаш СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ Директиваларында бистиҢ чүртүвуска санитария болгаш кадыкшыл талазыбиле улуг хемчеглерни чорудары көрүнген.

ЧоннуҢ кадыкшылын камгалаары күрүнениҢ бүгү органнарыныҢ, бүдүрүлгелериҢ болгаш организацияларыныҢ херээ. Хөй-ниити база маҢаа улуг рольду ойнаар ужурлуг.

ХөрээниҢ, суг хөолбектериниҢ, чер иштиниҢ сугларыныҢ хирленип, бокталы бээри-биле демисел — бо хүннерде чугула айтырыгларныҢ бирээзи. Чүрттакчылыг черлериҢ чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын бедик деңнелге организастап, девискээрлерни чогуур өйүнде арыглап аштаарынче, оларныҢ санитарлыг деңнелин көдүреринче кичээнгейин мөөңнөөр херек. Бо ажыл экижээн тудум ажылчы чоннарныҢ кадыкшылынын херээ экиживир, ижин-шөйүндүүҢ халдавырлыг аарыглары эвээжээр. Ынчангаш чоннуҢ кадык ажылдап, чүрттаарывга таарымчалыг байдалдарны тургузары коллективтериҢ удуртукчуларыныҢ хоойлу өзугаар хүлээлгези. Ынды турбуже, бистиҢ республикада бо ажылдыҢ байдалы дүвүренчиг болуп турар. Тес-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Бай-Тайга районнарныҢ чоннуҢ суг-биле хандырарын экижиндерин айыткан документилерни чогуур черлер хөй удаа хүлээп алгылаан. Ынчалза-даа чүрттакчылыг чамдык черлерге бо талазы-биле ажылдар кылдынмаанындан чүрттакчы чок эки шинчилеттинмээн сугну ажыглап турар.

Кызылда суг хандырылгазыныҢ болгаш канализацияныҢ айтырыын четпес шиитпирлеп келген. ХоорайныҢ чүрттакчыларыныҢ чартыындан эвээш кезии суг дамчыдылгазыныҢ хоолайларындан келген сугларны ажыглап турар, а хирлиг сугларны Улуг-Хемче киир аксын келгенин маҢаа чугаалаарга-ла ол четчир. Найысылалга суг дамчыдылгазыныҢ болгаш канализацияныҢ тудуун ажыглалга киирериниҢ планын чыл бүрүде күүсеттейн келген. Шыдажыр арга чок ындыг четпестер-биле Кызыл хоорай СовединиҢ күүскому эштежип болур бе?

Час дүжүп, бөйдус дирдип келген. Чылыг үеде эрээн боктуг, хирлиг сугларда янзыбүрү аарыгныҢ тарадыкчылары хөрүнге болгаш чеп иштиниҢ сугларына, хөолбектерге тарап нептереп болур. Ижин-шөйүндүүҢ халдавырлыг аарыгларын нептеретпес хемчеглерни алыр үе келген. Хоорай, суурларныҢ арыглаашкынын үүле чазын чорудуп чаҢчыгын калганындан девискээрлерге мөөңнели берген боктарны бо-ла көрүп болур. Оларны арыглаары — хүннүҢ чугула айтырыы.

1972 чылдың март айныҢ эгезинде Тыва АССР-ниҢ Министрлер Чөвүлели «Тыва АССР-ниҢ хоорайларыныҢ болгаш суурларыныҢ санитарлыг байдалын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Чүрттакчылыг черлерни өйшаанда арыглаар ажылда шыңгыы четпестерни ында демдеглээн. Район төптериниҢ хөй кезиниҢ арыглаашкынын план өзугаар доктаамал чорудары чедип алдынмаан, бок сөөртүр транспорт чедишпес, бок төгер черлер сандаргай байдалда болгаш халдавырлыг тарадыкчылары болуп турар. Бажыңнар чанында бок төгер черлерни септевейн, ай-айы-биле арыглавайн турар.

Тыва АССР-ниҢ Министрлер Чөвүлели чүрттакчылыг черлериниҢ санитарлыг байдалдарын үндезинн-биле экижидер сорулта-биле хоорайлар болгаш суурлар арыглаашкынынын шалынчы айын чарлаан. Ону удуртур комиссияныҢ составын бадылаан. Арыглаашкынны чогуур өй-шаанда болгаш шынарлыг чорударынын хемчеглерни алырын ажылчы чоннар депутаттарынын чер-чер Советтеринге, министерстволарга, ведомстволарга, бүдүрүлгелериҢ, албан-организацияларныҢ удуртукчуларынга дааскан.

Ол доктаалды хүлээп алгандан бээр эвээш эвес үе эртken. Ынчалза-даа чер-черлерде харыысалгалыг эштер ону күүседир талазы-биле ажылды шүшпеп боттандырып турар. Кызыл хоорайныҢ өөредилге черлериниҢ ниити чүртталга бажыңнарынын хөй кезии хирлиг. Ылангыя Ленин кудумчузунда башкы институтуҢ ниити чүртталга черлеринде, ол-ла институтка хамаарышкан Дружба кудумчузуҢ № 41, ПролетарскаяныҢ № 53 бажыңнарда, көдээ ажыл-агый техникумуҢ девискээринде. Пионер кудумчузунда № 72 мехколоннага хамаарышкан бажыңнарда арыг-шеверниҢ байдалы четпес, девискээрлери хирлиг болгаш боктуг.

Тес-Хем, Эрзин, Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш өске-даа районнарныҢ, чамдык бүдүрүлгелериниҢ, ажыл-агыйларныҢ, албан-организацияларныҢ удуртукчулары ижин-шөйүндүү аарыгларын болдурбазынче шыңгыы кичээнгей салза чугуур. Кышкы үеде мөөңнели берген боктарны аштаар, чоннуҢ кадык ажылдап, чүрттаарывга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче хейнитиниҢ күжүн мөөңнөөри чугула.

Кадык камгалаал дугайында хоойлуну өзугаар кудумчуларыҢ, бажыңнар чаныныҢ комитеттеринин, албан-организацияларныҢ удуртукчуларынга дааскан.

Ол доктаалды хүлээп алгандан бээр эвээш эвес үе эртken. Ынчалза-даа чер-черлерде харыысалгалыг эштер ону күүседир талазы-биле ажылды шүшпеп боттандырып турар. Кызыл хоорайныҢ өөредилге черлериниҢ ниити чүртталга бажыңнарынын хөй кезии хирлиг. Ылангыя Ленин кудумчузунда башкы институтуҢ ниити чүртталга черлеринде, ол-ла институтка хамаарышкан Дружба кудумчузуҢ № 41, ПролетарскаяныҢ № 53 бажыңнарда, көдээ ажыл-агый техникумуҢ девискээринде. Пионер кудумчузунда № 72 мехколоннага хамаарышкан бажыңнарда арыг-шеверниҢ байдалы четпес, девискээрлери хирлиг болгаш боктуг.

Чаа спорт комплексизи беш чададан тургустунган, ол аңгыаңгы аттарлыг. Ону дужаарынга 10 хардан эгелээш 60 харга чедир назылыг кижилер киржир. КомплексиниҢ бирги чадазын «Дидимнер болгаш аваангырлар», ийигизин — «Спортчу салгакчылар», үшкүзүн — «Күштүг болгаш шыдамыккай чорук», дөрткүзүн — «Күш-культуржу сайзырал», бешкизин — «Сергек болгаш кадык чорук» деп адаар. Оон көрүүнген нормаларын дужаган кижилерге тускай хөрек демдектерин тыпсыр, Бирги үш чаданын нормаларын эки дужаганнарга алдын болгаш мөңгүн, дөртү чаданы күүсеткеннерге тускайлаан алдын, бешкизинге — чүгле алдын демдектерни бээр.

ГТО-нун нормаларын кадык, белеткелдиг кижи бүрүзү дужаап болур. Алдан хардан өрү назылыг кижилер спорт комплексизиниҢ демдээнин адилекчилери база бооп болур. Аңаа киржирде эмчиниҢ чөпшээрели херек.

Күш-ажыл болгаш оран камгалалыңга белеп болурунуҢ (ГТО-нун) чаа спорт комплексизин амыдыралга боттандырып эгелээни-биле, профэвилел, комсомол, күш-культура организацияларынын, ДОСААФ комитеттериниҢ мурнунда чаа сорулгалар салынган.

Бирээде, чаа комплексизинин ужур-дузазынын дугайында агитация массалыг ажылды бүгү бүдүрүлгелерге, колхозтарга, совхозтарга, өөредилге, албан организация черлеринге калбартып чорудар, ийиде, ГТО-нун нормаларын дужаанын түңнелинде ындыг байдал тургустунган.

Бок төгер черлерни доктаамал дезинфексилээри арыг-шеверни экижидеринге улут салдарлыг. Чуулду болгаш бок төгер база арыгланыр черлерни 7—10 хонгаш-ла бир удаа хлорлуг чугай-биле, карбол кислотазы-биле гексохлоран эзилдирии-биле дезинфексилээр херек. Микробтарны болгаш сээктерни ол үзүткаар, таарымча чок чытты чайладыр, арыг-шеверни экижидер. Ынчалза-даа республикада хөй-хөй бүдүрүлгелерде, албан черлеринде дезинфексилээр херекселдериниҢ курлавырдары чок, кылза чогуур дезинфекцияны чорутпайн турары четпес. Долгандыр турар түүлдерни хирлендирбес болгаш бокталдырбас дээш бо айтырыгны шыңгыы түргузар үе келген.

Чүрттакчылыг черлериниҢ санитарлыг байдалын сагын турарынын контролюн боттандырар талазы-биле улут эргелери күрүнениҢ санитар хайгаарал черлерине берген. Санитар-эпидемия станцияларынын ажылдакчыларынын негелделиг, принципиалдыг чоруун бедик деңнелге тургузарындан чүрттакчылыг черлериниҢ санитарлыг байдалы улуу-биле хамааржыр. Ол айтырыгларны принципиалдыы-биле чер болганга шиитпирлээрин чедип алыр ужурлуг бис. ХоорайларныҢ, суурларныҢ арыг-шеверин чогуур деңнелге тургузарынче бүгү күштү мөөңнөөри чугула.

Л. СИЗЫХ,
республиканыҢ санитар-эпидемия станциязынын киллис эргелекчизи. Тыва АССР-ниҢ алдарлыг эмчизи.

АЖЫКТЫГ ЧӨВҮЛЕЖИЛГЕ

(АНЫЯК ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ РЕСПУБЛИКА СЕМИНАР-ХУРАЛЫНДАН)

РСФСР-ниҢ Чогаалчылар эвилелиниҢ баштаар черинин эзлчеглиг пленумунга чогаалыкчы аныяктарнын проза болгаш шүлүк чогаалынын дугайын чугаалашкан. Бистин республиканын аныяк чогаалчыларынын семинар-хуралынга ол пленумнуҢ түңнелинге холбашкан илеткелди С. Сүрүн-оол кылгаш, чогаалда назы-хар чок, а кижи назы-харлыг чүве болганда, салгал дамчыжары, чаа салгалды кижизидери — чугула болгаш чаагай сорулгаларнын бирээзи дээрзин демдеглээн.

БистиҢ аныяк салгалывыста өөренир, үлегер адыр чижектер хөй дээрзин айтып, аңаа холбаштыр бистин хоочун чогаалчыларывыстын аттарын, чогаалдарын илеткелчи адагылааш, аныяк авторларныҢ сөөлгү чылларда үндүрген чогаал номнарынын колдуу-ла черле шору болган дээрзин демдеглээн. Чижээ, Э. Кечил-оолдун «Дээрде капуста», Ч. Бара-Бүскенин «Дамды», А. Даржайның «Төрээн черим» болгаш өске-даа номнары адап болур. С. Молдурга, В. Саган-оол, М. Доржунун сөөлгү үеде чогаадыкчы өзүдлезин демдеглээр херек.

Шүлүк бижип турар аныяктарны көргеш, оларныҢ чогаалдарында тема талазы-биле кызыы түүлдер бар. Шүлүктернин хөй кезии ынакшылга хамаарышкан. Ынчангаш Төрээн чүртка, партияга, хамаатты хүлээлгеге хамаарышкан темаларже кичээнгейни салыры чугула.

Республикада доктаамал бижип турар болгаш эгелеп чоруур 45 хире аныяк автор бар. Олардан К. Суттуг-оол, Н. Натпит-оол, Б. Тоюндуп, М. Танов, Н. Ооржак, З. Донгак болгаш өскелерни-даа алап болур бис. Ылангыя бо сөөлүнде үш кижи келир үеде улуг идегелди берип турар. Зоя Донгак чаа-ла бижип эгелеп чоруур, ол хиреде ооң бижип турары черле уранчечен. Оон бир шүлүүн бистиҢ бир хоочун чогаалчывыс номчааш, авторнуҢ ону чараш бижээнин ол онзалап демдеглээн.

Проза талазын алыр болза, Көк-оол Чамыян, Монгуш Эрген, Хертек Серээ дээш өскедаа мергежилдиглер база илерен үнүп орар. Оон-биле холбаштыр бодунуҢ күжүнге бүзүревейн баар чамдык эштер база бар, кыспас-даа болгулаар. Чижээ, Н. Ооржак тоожу өккелген, саналдар бергеш, ону дедир чорудуп берген улус бис, киживис ол хевээр чиде берген деп, илеткелчи база чугаалаан.

М. Көжелдей «Кызыл кыдырааш» деп тоожу чоруткан. Оон кызын ажылдааны илдеи, шымбай чогаалды тургузупкан, ынчалза-даа оон сюжет тургузуу чогуур негелдеге четпейн барган, ындыг таварылгалар черле хөй.

Сөөлгү чылларда хөй аныяк авторлар орус дылга бижип турарлар. Ол дээрге хакас В. Тутатчиков, фин А. Койвистойнен, армян В. Варжепетян, тывалар В. Сарыг болгаш Н. Чыргал база өскелер-лаалыр. Оларны орус дыл каттыштырып турар. Э. Трефилөвтүн шүлүктеринде күш-ажылдың темазы колдаан, ол эки. Бойдус чурумалынга бижээн лириктиг шүлүктеринде безин күш-ажылдың агымы иле кестүп турар. Р. Зыковануын шүлүктер бижип турары өөрүнчүг. ОларныҢ ам-даа өөренири, мергежилин бедидери күзенчиг.

Санал берген эштер чогаалдарда темалар дапкырлажыр таварылгалар барын база айыткылаан. Он-чээрби чыл бүрүнгаар үне берген чогаалдарны шүлүктерге дапкырлаар түүлдер бар. Шүлүк бижип турар эштерни ап көөрге, жанр талазы-биле чаңгыс аайы кончуг. Кол-ла чүве —ынакшыл лириказы болуп турар. Шүлүглелдер, баллаалар, новелларлар кылдыр бижирин аныяк авторлар амдаа ораллашайн турар.

Бодалды овур-хевир-биле илередирде, овур-хевирни бодал-биле карыштыр илередиптер таварылгалар аныяк авторларда бар. Чижээ, Төрээн чүртүнга ынакшылды илередир дээш, кыштын тос-тос соогу турза-даа, төрээн черинден изиг оранче чоруй барбаан, черин кагбаан бора-хөкпештин овуру-биле илереткен. Ынчаарга бора-хөкпеш кажан-даа ол хире бедик бодалга символ болуп чорбаан болгай, ону чүгле лириктиг шүлүктерге хамаарыштыр ажыглап болур.

Аныяк чогаалчылар республиканын аңгы-аңгы булуннарында турар болганда бот-тывынгыр уран түүл коллективтериниҢ репертуарын тургузарынга дуза көргүзеринче улуг сагышты салыры семинарныҢ киржикчилери демдеглен тургаанар. Харын концерттин программазында чогаадырынга киржири чугула.

Далаш бижип турар таварылгалар ам-даа хөй, ынчангаш амгы үеник амыдыралынче ханылаан кирер ужурлуг, коммунизм тургузукчуларынын овур-хевирин бедик идейлиг, уран-чечен кылдыр көргүзери, социалистиг реализмниҢ аргазынга даянып алгаш, партиянын XXIV съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынын сеткил-бодалын чалгын кылып алгаш, бүгү күжүн үндүрүн ажылдаары — бо хүннерде чогаадыкчы ажылдакчыларныҢ кол сорулгазы ол болур. Бо талазы-биле аныяк авторлар чеднишкинни чедип алырлар дээрзин семинар-хуралдын киржикчилери бир үн-биле демдеглен турганнар.

С. САЛЧАК.

ГТО-ну дужаарынга белеткенир

Күш-ажылга болгаш оран камгалалыңга белен болурунуҢ (ГТО-нун) чаа спорт комплексизин иептередир дугайында ВЦСПС-тин, ВЛКСМ Төп КомитединиҢ, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиҢ доктаалынын ужурдузазы улуг. Ону бо чылдын март 1-ден эгелеп боттандырып эгелээн.

Ол спортту улам массалыг болдурарынга, үлүстүн кадынын быжыглаарынга, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга болгаш Төрээн чүртүн төлептиг камгалаарынга белеткениринге улуг салдарны чедирер.

Чаа кирип турар спорт комплексизи мурнундаазынга бодаарга, чамдык чаартылгалар бар. Хамыктын мурнунда аныяктарны бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга болгаш шериг хөрээнге белеткээринче, хамаатты камгалалынын негелделерин билген турарынче кичээнгейни салган. Оон аңгыда пионерлерге болгаш дөртен хар ашкан налыгларга чаа чадаларны немээн.

Чаа спорт комплексизи беш чададан тургустунган, ол аңгыаңгы аттарлыг. Ону дужаарынга 10 хардан эгелээш 60 харга чедир назылыг кижилер киржир. КомплексиниҢ бирги чадазын «Дидимнер болгаш аваангырлар», ийигизин — «Спортчу салгакчылар», үшкүзүн — «Күштүг болгаш шыдамыккай чорук», дөрткүзүн — «Күш-культуржу сайзырал», бешкизин — «Сергек болгаш кадык чорук» деп адаар. Оон көрүүнген нормаларын дужаган кижилерге тускай хөрек демдектерин тыпсыр, Бирги үш чаданын нормаларын эки дужаганнарга алдын болгаш мөңгүн, дөртү чаданы күүсеткеннерге тускайлаан алдын, бешкизинге — чүгле алдын демдектерни бээр.

ГТО-нун нормаларын кадык, белеткелдиг кижи бүрүзү дужаап болур. Алдан хардан өрү назылыг кижилер спорт комплексизиниҢ демдээнин адилекчилери база бооп болур. Аңаа киржирде эмчиниҢ чөпшээрели херек.

Күш-ажыл болгаш оран камгалалыңга белеп болурунуҢ (ГТО-нун) чаа спорт комплексизин амыдыралга боттандырып эгелээни-биле, профэвилел, комсомол, күш-культура организацияларынын, ДОСААФ комитеттериниҢ мурнунда чаа сорулгалар салынган.

Бирээде, чаа комплексизинин ужур-дузазынын дугайында агитация массалыг ажылды бүгү бүдүрүлгелерге, колхозтарга, совхозтарга, өөредилге, албан организация черлеринге калбартып чорудар, ийиде, ГТО-нун нормаларын дужаанын түңнелинде ындыг байдал тургустунган.

Бок төгер черлерни доктаамал дезинфексилээри арыг-шеверни экижидеринге улут салдарлыг. Чуулду болгаш бок төгер база арыгланыр черлерни 7—10 хонгаш-ла бир удаа хлорлуг чугай-биле, карбол кислотазы-биле гексохлоран эзилдирии-биле дезинфексилээр херек. Микробтарны болгаш сээктерни ол үзүткаар, таарымча чок чытты чайладыр, арыг-шеверни экижидер. Ынчалза-даа республикада хөй-хөй бүдүрүлгелерде, албан черлеринде дезинфексилээр херекселдериниҢ курлавырдары чок, кылза чогуур дезинфекцияны чорутпайн турары четпес. Долгандыр турар түүлдерни хирлендирбес болгаш бокталдырбас дээш бо айтырыгны шыңгыы түргузар үе келген.

Чүрттакчылыг черлериниҢ санитарлыг байдалын сагын турарынын контролюн боттандырар талазы-биле улут эргелери күрүнениҢ санитар хайгаарал черлерине берген. Санитар-эпидемия станцияларынын ажылдакчыларынын негелделиг, принципиалдыг чоруун бедик деңнелге тургузарындан чүрттакчылыг черлериниҢ санитарлыг байдалы улуу-биле хамааржыр. Ол айтырыгларны принципиалдыы-биле черлерге шиитпирлээрин чедип алыр ужурлуг бис. ХоорайларныҢ, суурларныҢ арыг-шеверин чогуур деңнелге тургузарынче бүгү күштү мөөңнөөри чугула.

Н. КУВЕЗИН,
республиканыҢ күш-культура болгаш спорт комитединиҢ инструктору.

САЙЫРАДЫРЫ ЧУГУЛА

Шаандан бээр тываларныҢ бир ынак спортчу оюну аът чарыжы чораан. Чамдык черлерде ону улам сайырадып нептередириннче кичээнгей салбайн турары четпес.

Чөөн-Хемчик районнуҢ «Сүт-Хөл» совхозун ап көрээлинер. Моон мурнунда чылдарда аът чарыжы байырлалдарда чаҢчыл өзугаар өртип турган. Совлгу үеде совхозта ындыг маргылдаалар эвээжээн. ЧеҢер аттарны мырнай чарыштырбастаан. Спорттун бо хевирин совхозка сайыраныры ында спорт комитединиҢ хөрээ болур.

К. КОМБУ.

Экранда— „САЯН“ ансамбли

Москванын Төп телевидениезин ТываныҢ күрүне филармониязынын ыры болгаш танцынын «Саян» ансамблиниҢ солун концертин апрель 11-де 45 минута дургузунда дамчытканын бистиҢ чүртүвүстүҢ миллион-миллион телекөрүкчүлери сонуургап көргеп. Ол концерттиҢ бижин каан дамчыдылгазы «Орбита» системазын дамчыштыр апрель 14-те Кызылдың шагыбиле 21 шак 40 минутада эгелээр.

С. ИРГИТ.

БОРА КУЛУН

Рассказ

Хая ашактын чаңгыс доруг безиниҢ оглу бора кулун бар.

Кежээки серяин дүжүп кээрге, Хая ашак доруг безин аал дужунда калбак шыкче дужап салыптар, а багга хүнээн кулун аажок амырап, безиниҢ чоок-кавызынга садырадыр дешкилеп тура кежээлээр.

Хая ашак сиген кезер дээш доруг безин мунупкан, ак сыптыг кадыырын түккулаштыр эзеринге тургузуп алгаш, чортуп-ла каар.

Бора кулун олар-биле кады элейтип чоруурундан чалгаараап, соонга оттап чыдып каар.

Оон хенертен-не, арыгга шактырыпкан чүве дег, сырбаш кылынгаш оларныҢ соонче карап кыныр. Маннап орда эрестинин түү дээр: чолдак кудуруун саглайтыр азыптар, бажып бедидир көдүрүптер.

Кажан кып дүжүп, каржыланган хову хады хар-дүвүнү ой-чикче тырып каапкан турда, бора кулунга хай-халап таварышкан.

Ашак удуп-оттуп чыда дынаарга, доруг безиниҢ киштээн ыыды кулаанга дыйынайыдыр дыңналып келген.

Күжүр Хая ашак-даа ошку кежи хөректээжин чоруй курженмышаан, ортеп каан кулунуг безинче маннап-ла каан. Ол маннап ора окпези ажып, чодүрүп-ле чораап, безинге арай боорда чедип кээрге, күжүр доруг аргамчы бажында хиктелген, киштээн турган, а бора кулунуҢ изи-даа чок.

ДаҢ бажы шара-херс апарганда Хая кулунунуҢ кырны куду халып баткан изин тодаргай көрүп чораан. «Ам түү боор, хайыраан богбамны ынчап бөрүлерге дойладып алганым ол-дур! Сегин-даа бол коор-дүр ийин!» деп, ашак хөй бөрүлер нетерин сапай корбүшаан, боданып халдып орган.

Даг ужу топерге, бора кулупну бөрүлер хортүктүг ыйгылче чыгап киирген болган.

Хая ашактын эзди соон-ла чораан, кулупумну кайда-ла үзе-чаза соп каапчык ирги кылдыр бодап, бөрүлериниҢ изин санаарга он үш болуптур.

Бөрүлер кулунну ийи чарыктап баткаш, кадыр элче чыгап келген. Кулун чаза булгаап, бирээзиниҢ мырыңай чаны-биле эртерде, бөрүнүҢ диштери чаш балдыриҢ эңдинге үүле четнээн, тудум хире дүктер бөрү аксыдан каккыртына берген чыткан.

Бөрүлер бажы дозар дээш Хараган-Даг бажынга дурапнап орган анчы Допсан көрүп орарга. Хемчиктн куду хөй бөрү бир-ле бичин чүве сывырып бадып органнар. «Мындыг маннаар хүлбүс чоор бе?» дээн бодал анчының сагыжынга шокараш дээн.

Дүвү-далаш аттаны каапкаш, хем эринде тей бажынга үне халдып кээрге, бүгү бодду ак шаҢ апарган куу чүве куштадып эрткен, а ооҢ соонда калдар аастыг тергиин улуг кок бөрү улуг ырак эвес, бо-ла келген.

Боо «так!» дээн соонда, бөрү «харт!» дээп, тас колдуундан алы чоруй, ок кадалы бергеп.

Чаш кулунну кыламаа чыгап чораан араатаннар ам боттары анчы Допсанга доошка чыгадып, соцнуг-муриуг харже, дошче шөе аңдаштаныы турганнар...

Хая ашак чоокшулап ордала бодунуҢ хоргадалын билгеш, анчының аъдынын чанынче чоокшулап орган бора кулун безин эскерип, уткуй маннай берген.

Ийи нешкинин — бе, кулунуҢ ыглашкан дег, киштежип, оранчып, чыттажып турарын көргеп, ийи улуг эрес кижи безин каратарын чодуп турганнар...

М. ЭРГЕП.

телевидение

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

17.25—Дамчыдылгалар программазы. 17.30—Медээлер. 17.40 — Спорт программазы. **Хоккей талазы-биле делегей чемпионады.** ЧССР — ССРЭ. (2-ги, 3-кү кезээ). Финляндия —Швеция (3-кү кезээ, бижидилге). 19.40—Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниҢ чемпионады. Минскиден дамчыдылга (бижидилге).

КЫЗЫЛДАН

20.25—Телемедээлер (орус дылга). 20.40—Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

20.55—«ХөрөженниҢ салымчолуу». Уран-чечен фильм. 22.30—С. Рахманинов — «Орус романс». 23.00—23.30 — «Уен». Информастыг программа.

агаар

Бөгүн республиканга будуттаар, чаар. Барымын утланышкынныг хаттыг дүргени секундада 10—15 метр, чамдык үеларде 12—18 метр чедир дыңзыыр. АгаарныҢ температураазы 13—15 градус чылыг болур.

Кызылга будуттаар, чаар. Хаттын дүргени секундада 10—15 метр, чамдык үеларде 15—21 метр чедир күштелир. АгаарныҢ температураазы 10—15 градус чылыг болур.

РедакторнуҢ оралакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рустам дугайында тоожу» 9.40, 12.30, 15.20, 18.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хоорай романсызы» 15.00, 18.40, «Чедиги дээр» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тоол» 9.30, 11.20, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Черлик ыт Дипго» 15.00, «Мазандаран пары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыында 11.00, «Херек үүлгедикчиин «Уэмбли» стадионда» (1 болгаш 2-га киволар) 20.00 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 16 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ынакшылдың болгаш олумнуҢ хрониказы» 19.00, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыында 16.30, «25 дугаар камералан уруг» 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, оажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ. РедакторнуҢ 24-65, редакторнуҢ оралакчыларынын 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарынын 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылдагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ чанында ТываныҢ ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00505.